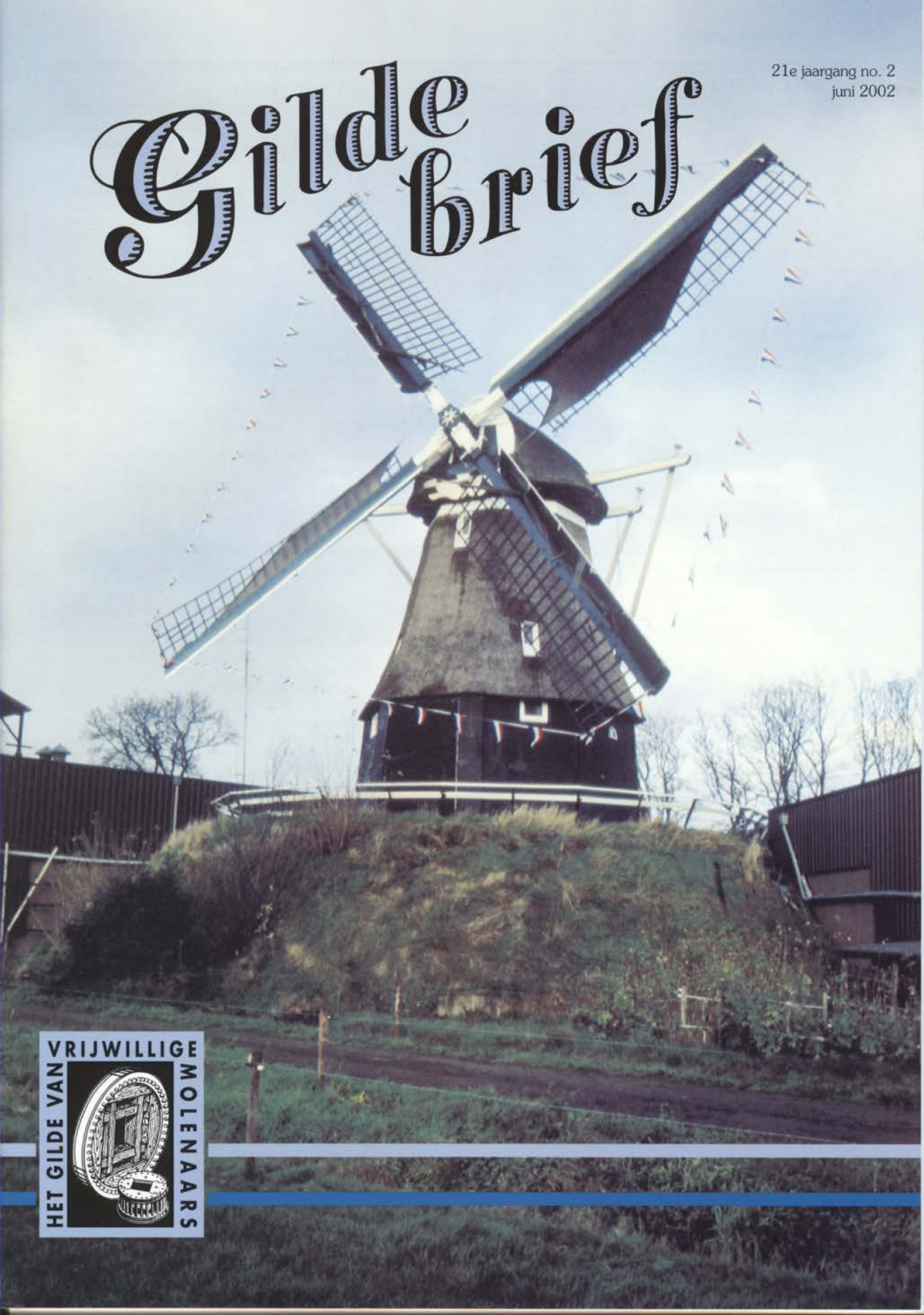

21e jaargang no. 2
juni 2002

Gildebries

VRIJWILLIGE

HET GILDE VAN

MOLENAARS

DE GILDEBRIEF

De Gildebrieff is het verenigingsblad van Het Gilde Vrijwillige Molenaars (GVM). Het blad verschijnt vier keer per jaar en wel in de maanden maart, juni, september en december. De oplage is 2000 stuks.

De redactie is, tenzij anders vermeld, verantwoordelijk voor de inhoud van het blad, met uitzondering van de artikelen van het bestuur van het GVM. De redactie neemt graag kopij en suggesties voor artikelen in ontvangst, maar zij behoudt zich het recht voor artikelen niet, gedeeltelijk of gewijzigd te plaatsen.

Advertenties

Voor bedrijven of instellingen, die gelieerd zijn aan 'de molenwereld', bestaat de mogelijkheid in de Gildebrieff te adverteren. Advertentietarieven zijn op het redactie-adres verkrijgbaar.

Bestuur van het GVM

G. (Gerard) Sturkenboom, voorzitter
Bisschop Arnoutlaan 14
5591 BL Heeze tel. 040-2262602

M. (Mark) Dwarswaard, secretaris
Hogeweg 9 5751 KX Deurne,
tel. 0493-310232 of 06-22937601
bestuur@vrijwilligemolenaars.nl

J.A.G. (Jos) van der Bruggen, penningmeester
Achterlandsemolen, Molenkade 5
2964 LB Groot-Ammers, tel. 0184-663227

A.(Bert) van Uffelen. Examencoördinator
Bittervoorn 20
7908 VH Hoogeveen, tel.0528-271991
of 06-53286026

A. (Andreas) de Vos, contacten met afdelingen
Meijersloot 35
1831 EB Koedijk, tel. 072-5617648.

P.A.M. (Pedro) van Doorne
Steenakker 44
6651 JE Druten, tel. 0487-515643.

H.C. (Hein) Steinz, PR. en molenbiotoopzaken
Dorpsweg 94
8051 XW Hattem, tel. 038-4445446

Ledenadministratie

B.A. (Boudewijn) van Weel
Nwe Bussummerweg 92
12772 CK Huizen, tel 035-5251695
ledenadministratie@vrijwilligemolenaars.nl

Rekeningnummer GVM

Postbank (giro) 2144780 ten name van Het Gilde van Vrijwillige Molenaars te Groot Ammers

Steunpunt Molenbiotoop:

De Hollandsche Molen (e-mailadres DHM@molens.nl)
Zeeburgerdijk 139, 1095 AA Amsterdam, tel 020-6238703 telefax 020-6383319

Gildeverzekeringen

Contactpersoon: J. (Jan) van Loenen
Arendshorst 34
3772 RV Barneveld, tel 0342-400630
verzekeringen@vrijwilligemolenaars.nl

Bliksemafleidercontrole

Contactpersoon: D.J. (Dick) Abelskamp
Laan 1940-1945 "2"
7231 GL Warnsveld, tel. 0575-525068

Redactie Gildebrieff

T. (Thijs) van Hoof, W.(Willem) Hurkmans, G.J.(Gerrit) Pouw, H.C. (Hein) Steinz.

Redactieadres

W. Hurkmans, Leliestraat 132
8012 BV Zwolle, tel 038-4214574
redactie@vrijwilligemolenaars.nl

Gilde verzendingen

H.P.A. (Hub) van Erve
Hoevense Kanaaldijk 9
5018 EA Tilburg, tel. 013-5362100
verzendingen@vrijwilligemolenaars.nl

IN DIT NUMMER

	pagina
De vrijwillig molenaar en de Arbo wetgeving	1
De Arbo-wet in de praktijk	2
Gevarieerde Gilde-excursie door het Weserland	5
Over collegialiteit gesproken	9
Jos Derkman geniet nog steeds	10
Reacties op 's lands wijs, 's lands eer	11
Reacties op "welk end beneden?"	12
Over de rouwstand in Noord-Brabant	13
Draaien op Wissinks Møl	17
De schroef van Archimedes en de vijzel	19
Kleine berichten en mededelingen	20
De molenverzameling van Jan Lunenburg	20
Je kunt niet alles bewaren	22
Lesbrief voor de watergedreven molens	23

Bij de foto's op het omslag:

*Voorblad:
molen "De Windlust", van molenaar ter Voorde, nog steeds in bedrijf. Gebouwd in 1876 met een vlucht van 20.60 en een compleet binnenwerk.*

*Achterblad:
Een van onze mooiste watermolens, de molen van Singraven. Heeft een drietal raderen voor de korenmolen, houtzagerij en de voormalige oliemolen.
Gebouwd in 1448.*

Kopij voor het volgende nummer moet vóór

1 augustus 2002

in het bezit zijn van de redactie

Allerhande informatie via onze web-site:

www.vrijwilligemolenaars.nl

De vrijwillig Molenaar en de Arbo wetgeving

Inleiding

Recent is in een groot aantal media aandacht besteed aan de toepassing van de Arbeids-omstandigheden-wet (Arbo-wet) op molens. In een groot aantal (regionale) kranten, radio uitzendingen en zelfs op de televisie werd aandacht aan het onderwerp besteed. Vragen als: gelden Arbo-regels wel voor molens, zijn we als eigenaren en molenaars nu strafbaar, wat doet de Arbeidsinspectie voor ons en wat is de rol van Arbo-diensten, kwamen daarbij aan de orde. Deze kleine "mediahype" heeft ook geleid tot een groot aantal vragen aan De Hollandsche Molen over Arbo en molens. Door middel van deze brief willen we u graag op de hoogte brengen van de stand van zaken. Met "we" bedoelen we dan de projectgroep Arbo en molens, die is ingesteld naar aanleiding van de discussie over Arbo tijdens de molencontactdag van De Hollandsche Molen in Arnhem op 23 november 2001. De vereniging heeft namelijk besloten de problematiek aan te pakken binnen afzienbare tijd. De projectgroep bestaat uit:

- Heleen Hennink, Ingeborg Pouwels en Leo Endedijk (namens DHM);
- Hein Steinz (namens het Gilde van Vrijwillige Molenaars);
- Wouter Pfeiffer (namens het Ambachtelijk Korenmolenaarsgilde);
- Rens Francken (namens Stichting De Schiedamse Molens).

Algemeen

De Hollandsche Molen heeft in het verleden reeds uitvoerig aandacht besteed aan de veiligheid in en om molens. In 1990 verscheen een gelijknamig rapport dat controle- en advieslijsten bevatte voor de verschillende typen molens. De informatie in dit rapport is nog steeds van groot belang (het is ook als aanbevolen literatuur opgenomen in de opleiding tot vrijwillig molenaar) en zou eigenlijk regelmatig door moleneigenaar en molenaar ter hand genomen moeten worden.

Molens zijn immers per definitie onveilige objecten. Molens zijn gebouwd als open werktuigen en met een molen werken betekent, dat men zich bewust moet zijn van de veiligheids- en gezondheidsrisico's. Maar ook voor bezoekers moet de eigenaar of beheerder de veiligheid en gezondheid garanderen (zorgplicht).

Met de inwerkingtreding van de Arbo-wet is deze zorgplicht vastgelegd en sinds 1999 verplicht gesteld. Dat betekent dat de eigenaar/beheerder, maar ook de (vrijwillig) molenaar zich bezig moeten houden met Arbo. Velen ervaren dit als overbodig en bureaucratisch. Dat is te begrijpen en de Arbo-wet is ook niet de makkelijkste. Maar als eigenaar/beheerder en molenaar bent u wel verplicht conform deze wet te handelen. En los van alle ge- en verbodsbepalingen: molens blijven in principe gevaarlijke werktuigen en de zorg voor de veiligheid en gezondheid van publiek en molenaar(s) is dan ook van groot belang.

Wie is waarvoor verantwoordelijk

In de Arbo-wet is de werkgever verantwoordelijk voor veiligheid en gezondheid van de werknemer. Dit leidde binnen molenkringen al gauw tot het eerste misverstand: vrijwillige molenaars zijn geen werknemers, dus de Arbo-wet geldt niet voor molens. Helaas is dat niet het geval. Voor de Arbo-wet is het uitgangspunt dat er sprake is van een gezagsverhouding. Ook een lastig woord in kringen van vrijwilligers. Maar de uitleg van de wet is duidelijk: de vrijwillig molenaar staat in een bepaalde verhouding tot de eigenaar/beheerder, er zijn onderlinge afspraken, of deze nu vastliggen of stilzwijgend zijn

gemaakt. Voor de Arbo-wet is er dan sprake van een relatie werkgever/werknemer. Dat er een relatie is, blijkt overigens ook vaak uit een vrijwilligerscontract, bestuursfunctie van een molenaar, onkostenvergoeding, etc. Voor vrijwilligers die rondleidingen verzorgen, helpen in het molenwinkeltje, etc. geldt hetzelfde.

In de molenpraktijk zal het veelal de moleneigenaar zijn die als "werkgever" is aan te merken. Maar het kan ook een beherende stichting zijn, een huurder van een molen, e.d. Ook alle particuliere eigenaren vallen onder de werking van de Arbo-wet. De eigenaar/beheerder is verantwoordelijk voor een planmatige aanpak van veiligheid en gezondheid, de molenaar voor het toepassen van voorschriften en voorzieningen.

Wat moet de eigenaar/beheerder doen

De Arbo-wet verplicht de eigenaar/beheerder tot het opstellen van een Risico-Inventarisatie & Evaluatie (RI&E) en plan van aanpak. Blijkt een dergelijk plan niet aanwezig te zijn op de molen, dan kan de Arbeidsinspectie bij controle een boete opleggen (deze kan oplopen tot meer dan € 1.000,-), ja zelfs het sluiten van de molen bij zeer gevaarlijke situaties. Bij een deugdelijke RI&E zullen de gevolgen na een calamiteit voor de eigenaar/beheerder juist beperkt blijven in een gerechtelijk onderzoek. Een RI&E is niets meer, maar, ook niets minder, dan een lijst van risico's die degenen die op de molen werken of de molen bezoeken, kunnen lopen. In het bijbehorende plan van aanpak moet worden aangegeven welke manco's zijn geconstateerd en wanneer deze worden verholpen. Hoe een RI&E op te stellen.

Nogmaals: als eigenaar/beheerder bent u op grond van de Arbo-wet verplicht een RI&E en plan van aanpak op te stellen. U kunt dit zelf doen of u kunt hiervoor een gecertificeerde Arbo-dienst inhuren. In het algemeen moet een RI&E door zo'n Arbo-dienst ook getoetst worden. Voor vrijwilligersorganisaties, die voor minder dan 40 uren per week al of niet tegen betaling werknemers in dienst hebben, geldt voor het laatste echter een vrijstelling. Deze is recent verlengd tot 1 januari 2005. De meeste moleneigenaren/-beheerders vallen in principe onder deze vrijstelling.

Stand van zaken

De problematiek rond Arbo en molens kwam in een stroomversnelling toen in november 2000 de Arbeidsinspectie regio Noord onvolkomenheden constateerde bij de restauratie van een molen. Dit leidde zelfs tot een boete voor molenmaker en eigenaar en een tijdelijk stilleggen van het werk. Vervolgens is er een overleg tot stand gekomen tussen de Arbeidsinspectie, Stichting De Groninger Molen en de afdeling Groningen van het Gilde van Vrijwillige Molenaars. In Groningen heeft men zelfs al een specifieke aanpak vanuit de stichting in samenwerking met een Arbo-dienst ontwikkeld en deze wordt momenteel in de praktijk gebracht. In de rest van Nederland zijn we nog niet zover, reden voor De Hollandsche Molen om de eerder genoemde projectgroep in te stellen. In deze groep zitten ook vertegenwoordigers van het Gilde van Vrijwillige Molenaars en het Ambachtelijk Korenmolenaarsgilde. Daarnaast functioneert een klankbordgroep, waar belangstellenden, deskundigen en o.a. ook de Rijksdienst voor de Monumentenzorg participeren. De Arbeidsinspectie staat positief tegenover deze opzet en heeft inmiddels een vast aanspreekpunt voor de projectgroep aangewezen.

Wat kunt u van ons verwachten

De projectgroep Arbo en molens is een aantal malen bij elkaar gekomen en heeft inmiddels haar doel geformuleerd.

leerd: het maken van een model RI&E en plan van aanpak. Dit model kunt u zelf gebruiken om bij voorkeur samen met de molenaar de molen door te lopen en aandachtspunten te noteren. De gang van zaken bij de inspectie van molens door de Monumentenwacht heeft aangetoond dat de inschakeling van de molenaar bij dit soort inspecties onmisbaar is. Wij proberen dit model zo op te zetten dat u als eigenaar/beheerder eenvoudig en snel tot een aanpak van de Arbo problemen rond uw molen(s) kunt komen. U kunt dit model zelf toepassen waardoor de kosten per molen laag tot gering zullen zijn. U kunt er echter ook voor kiezen uw RI&E door een erkende Arbo-dienst op te laten stellen en te toetsen (in Groningen heeft men hiervoor gekozen). De kosten zijn dan aanmerkelijk hoger (in Groningen € 685.- per molen), uiteraard afhankelijk van welke Arbo-dienst u inschakelt. Voor het opstellen van het model RI&E en plan van aanpak hopen wij uiteraard gebruik te kunnen maken van de kennis en ervaring opgedaan in Groningen. Maar ook van andere kanten bereikt ons inmiddels allerlei informatie. Op dit moment kunnen wij nog niet zeggen wanneer het model gereed zal zijn, maar u kunt ervan overtuigd zijn dat wij vaart zetten achter het project.

Wat moet u als eigenaar/beheerder ondertussen doen

In principe kunt u afwachten tot het model RI&E en plan van aanpak klaar en beschikbaar zijn. Aan de andere kant bent u eigenlijk in overtreding als u momenteel geen RI&E/plan van aanpak heeft. De Arbeidsinspectie heeft echter laten weten niet van plan te zijn op grote schaal molens te gaan inspecteren en evt. te beboeten. Wij zullen hen ook nog formeel vragen vooralsnog geen actie te ondernemen richting eigenaren/beheerders die

nog niet beschikken over een RI&E/plan van aanpak (tijdelijke vrijstelling). Verder kunt u wellicht nog eens het rapport Veiligheid op Wind- en Watermolens ter hand nemen en met uw molenaar en/of vrijwilligers door de molen lopen om alvast kritisch naar een en ander te kijken. Veiligheid en gezondheid in en om de molen is immers een zaak van consequente en constante aandacht.

Tenslotte

Uiteraard houden wij u van de voortgang van ons project regelmatig op de hoogte. In principe gebeurt dat door middel van deze nieuwsbrief; in een later stadium kunnen wellicht ook bijeenkomsten belegd worden om uitleg te geven over het model RI&E/plan van aanpak. Wij kunnen ons voorstellen dat er nog volop vragen bij u leven. Ook wij zijn nog lang niet overal achter en vragen derhalve uw geduld. Maar wij hopen wel u binnen afzienbare tijd een effectief middel in handen te kunnen geven, waarmee u kunt voldoen aan het gestelde in de Arbo-wet. En waarmee u bovenal de veiligheid en gezondheid op uw molen(s) kunt optimaliseren. Want dat staat voor ons voorop.

Samenvatting

- Iedere moleneigenaar/-beheerder heeft te maken met de Arbo-wet
- Iedere moleneigenaar/-beheerder is verplicht een Risico-Inventarisatie en Evaluatie, alsmede een plan van aanpak te maken
- Voor vrijwilligersorganisaties geldt een vrijstelling van de verplichte toetsing door een Arbo-dienst (certificering)
- De projectgroep Arbo en molens werkt aan een model RI&E/plan

---

De Arbo-wet in de praktijk

De Arbo-wet op zich is natuurlijk een dood ding ofwel een hoeveelheid voorschriften en eisen met betrekking tot de werkplek. In ons geval als vrijwillig molenaar is dat de molen inclusief de molenwerf. Maar zodra er een ongeval heeft plaats gevonden worden bovengenoemde voorschriften ineens levend en strikt gehanteerd door de ambtenaren die aangesteld zijn om het gebeuren te toetsen aan de tekst van die voorschriften. Dikwijls hoort men als dit onderwerp ter sprake komt, "allemaal flauwekul" of "wat moeten we daar nu mee als molenaars" of "spijker dan de molen maar dicht". De zelfde geluiden deden zich ook horen bij de invoering van de Veiligheidswet in 1916. Typisch Hollands, dus valt het onder het hoofdstuk "wat de boer niet kent dat vreet hij niet". Maar net zo goed als de arbeidsinspectie in 1916 bij de invoering van de veiligheidswet een leemte op diende te vullen, zo vult ook de Arbo-wet op vele plaatsen een behoorlijke leemte op.

Interessant is het dan, om in dit licht eens de handleiding door te nemen voor de desbetreffend Arbo-ambtenaren, aan de hand waarvan zij een ongeval of onveilige situatie dienen te onderzoeken en te rapporteren.

We moeten er echter wel rekening mee houden, dat deze mensen volstrekt nog niet zijn ingespeeld op zo'n "aftands" apparaat als de wind- en watergedreven molen. Dat kan ook niet daar deze mensen allen een technische opleiding hebben genoten, waarin de molen een totaal onbekend fenomeen is.

Wat is nu concreet het doel van de Arbo-wet? Die is de volgende: Dat je 's avonds na een heerlijke dag op de molen heelhuids thuis komt, je tijdens je verblijf op de molen geen schadelijke stoffen hebt binnen gekregen of

een zere rug hebt overgehouden door het zware kruien van de molen zodat je de volgende keer weer opgewekt fluitend naar de molen terug gaat.

In het geval er een ongeval op de molen heeft plaats gevonden wordt de gang van zaken die aanleiding gaf tot b.v. je gebroken enkel aan de hand van de volgende onderzoeksdelen door de mensen van de Arbo-dienst onderzocht en geanalyseerd.

Men verdeelt dan het ongeval in vier factoren t.w.:

- De initiële fase, basisfactoren.**
- De opbouwfase, diverse factoren**
- De incidentfase, contactletsel**
- Letselfase, factoren i.v.m. bestrijding.**

Van deze vier punten zijn de eerste twee het belangrijkste t.o.v. de molen en de molenaar, al hoewel opgelopen letsel ook niet mag worden weggecijferd.

Onder de initiële fase wordt verstaan en nu citeren we de leterlijke Arbo tekst (cursief)

De initiële fase wordt gekenmerkt doordat hier relatief constante eigenschappen en/of factoren - de "gewenste" of "beoogde" gang van zaken - een rol spelen in de veroorzaking van "plotselinge" afwijkingen en dus in het ontstaan van de factoren van de opbouwfase. De initiële fase omvat eigenlijk de factoren die de algemene situatie of toestand beschrijven waarin een bepaalde organisatie zich bevindt. De initiële fase omvat dus de constante situatie of toestand.

Een hele mond vol maar in het kort samen gevat gaat het hier om de volgende zaken:

De molen zoals hij er is, de onderhoudstoestand en de molenaar als persoon en zijn kennis. Het betreft hier in wezen dezelfde zaken, maar dan, wat kan er uit de molen op zich en de onderhoudstoestand voor gevaar dreigen en is de molenaar fysiek en qua kennis in staat om met een molen verantwoord om te gaan.

De **initiële fase** omvat een negental punten waaraan e.e.a wordt getoetst. Uit deze lijst hebben we die punten gelicht waarmee we als molenaars en de eigenaren direct te maken krijgen.

Persoonsgebonden factoren (m)

De persoonlijke factoren die een rol kunnen spelen bij het optreden van ongevallen zijn:

Lichamelijke capaciteiten voor de uitvoering van het werk

Hieronder vallen alle lichamelijke handicaps die een molenaar maar kan hebben, al of niet van toepassing op het ongeval, ze worden echter allen meegenomen in de beoordeling.

Kennis met betrekking tot het veilig uitvoeren van werk.

Men dient dus op z'n minst op de hoogte te zijn van (in ons geval) van het deel Veiligheid van de basiscursus.

Ervaring/bekwaamheid met betrekking tot het veilig uitvoeren van werk

Deze kan men opdoen tijdens de minimale 150 uren opleiding op een molen. Het resultaat van de opleiding dient a.d.h. van een certificaat (getuigschrift DHM) aangetoond te kunnen worden, indien het b.v. op een rechtszaak uitloopt.

Motivatie om het werk veilig uit te voeren

We gaan er deels van uit, dat je als vrijwillig molenaar je hobby serieus neemt en daar ook naar handelt.

Gewoonten met betrekking tot het veilig uitvoeren van werk

Gewoonten leert eenieder zich aan, houdt er wel rekening mee, dat het ook verkeerde kunnen zijn en waak er voor dat bedrijfsblindheid je parten gaat spelen.

Fysische / technische factoren (f)

Op dezelfde manier als de persoonlijke factoren geven de fysisch/technische factoren aan, welke blijvende afwijkende condities er bestaan. Ook fysisch/technische factoren kunnen een oorzakelijke factor vormen in de veroorzaking van een ongeval/incident.

De fysisch/technische factoren die onderkend kunnen worden zijn in officiële bewoordingen:

Installaties, machines en de technische veiligheidsmaatregelen (dus sterkte, stabiliteit, onderhoudsgevoeligheid, betrouwbaarheid, storingsgevoeligheid, bedienbaarheid,...)

Hieronder valt, b.v. de onderhoudstoestand

1. De omgeving van de werkplek

De onderhoudstoestand van de molen en haar omgeving, b.v. een ontbrekend luik of een slecht vloer gedeelte, rond slingerend gereedschap enz.

2. De gebruikte materialen

Deugdelijke uitvoering van b.v. het gaande werk en een deugdelijke elektrische installatie.

3. De brand- en explosierisico's

Opslag van verf, verdunningsmiddelen en butagas ketels. Zijn of waren er de vereiste blusmaterialen en een verbandkist op de molen.

4. Gereedschap/uitrusting met inbegrip van ergonomische overwegingen

B.v. een deugdelijke steenkraan, bilhamers, veiligheidsbril enz.

5. Slijtage/ veroudering

B.v. krui- en bezetkettingen, trap treden, doorgerotte wipstok enz.

Organisatorische factoren (o)

Naast persoonsgebonden en fysisch/technische factoren kunnen ook organisatorische factoren een rol spelen bij het ontstaan van ongevallen. Deze factoren liggen bij de eigenaar van de molen, maar dat ontslaat de molenaar nog geenszins van zijn mede verantwoordelijkheid t.o.v. molen, zich zelf en derden. De volgende factoren hebben we uit de omvangrijke lijst gelicht:

1 Management en organisatie (van het bestuur c.q. eigenaar) -het veiligheidsbeleid

Is er een goede samenwerking tussen het bestuur en/eigenaar en de molenaar? Worden waarschuwingen met betrekking tot het onderhoud serieus benaderd en wordt er adequaat op gereageerd? Neemt de molenaar ook zijn maatregelen indien nodig?

2 Veiligheidsopleiding van management en supervisie

Vooraf het laatste is belangrijk, is de molen qua onderhoud veilig te noemen en is het bestuur zowel als de molenaar voldoende op de hoogte van die maatregelen die in verband hiermede genomen dienen te worden.

3 Geplande inspecties

Wordt periodiek de molen nagelopen qua onderhoud en slijtage van vitale delen? Wordt er serieus a.d.h. van het verkregen onderzoek (monumentenwacht) opgetreden?

8 Regels en voorschriften

Wat ligt hieromtrent vast in b.v. het molenaarscontract? Wat zijn de regels met betrekking tot het onderhoud en bemalen van de molen binnen het bestuur.

10 Opleiding werknemers

Welke eisen stelt de eigenaar aan haar molenaar qua opleiding? Dit mag toch op z'n minst een getuigschrift van D.H.M. zijn, en niet een z.g. boterbriefje van de e.o.a. molenaar. Het door de eigenaren aanstellen van niet gekwalificeerde mensen wordt hiermede een hachelijke zaak.

17 Selectie en plaatsing van het personeel

Gebeurt de aanstelling in overleg met het desbetreffende afdelingsbestuur van het Gilde?

23 Onderhoudsprogramma

Is er regelmatig overleg met de molenaar, omtrent het onderhoud, het opgeruimd houden van de molen en de werf?

24 Productieprogramma

Het lijkt voor molenaars een vreemd punt maar wat te denken van onderlinge competitie wat het aantal omwentelingen betreft en/of de daar aan gekoppelde maaltremies. Zijn er b.v. in het molenaarscontract restricties vermeld wat het bemalen en gebruik van de molen vermeldt.

Tot zover de initiële fase. Het lijkt allemaal erg betuttelend al die regels maar voorlopig zit je door dat ontbrekende luik thuis met een gebroken enkel. In zo'n geval kijk je ineens heel anders tegen de gehele zaak aan.

Het volgende belangrijke deel in het rapport ongevalonderzoek is die onder de kop "**Opbouwfase**"

Hiermede wordt bedoeld, hoe kan, ondanks de bevestigingen vastgelegd in de Initiële fase, zich toch een ongeval voordoen. We citeren hier weer de Arbo uitleg:

De opbouwfase wordt gekenmerkt door het feit dat hier de zogenaamde 'afwijkingen' voorkomen. Wij verstaan onder "afwijking" iedere handeling of situatie die niet voldoet aan het desbetreffende criterium dat voor een foutloos en gepland proces wordt gehanteerd. Afwijkingen in de opbouwfase duiden op incidenteel voorkomende risico's in een overigens veilig geachte situatie. Het gaat hier om relatief variabele, niet voortdurend of structureel aanwezige risicofactoren dan wel om veranderingen/afwijkingen die optreden in de relatief constante afwijkingen en factoren.

Anders gesteld, bevat de opbouwfase dus factoren die een tijdelijke situatie of toestand beschrijven, dus aanloopfactoren die er normaal niet zijn en die aanleiding kunnen geven tot het ontstaan van ongevallen.

Persoonsgebonden factoren (m)

Hieronder vallen alle persoonsgebonden afwijkingen, dus het geheel van handelingen door uitvoerenden die afwijken van een aanvaarde norm of criterium, dus het negeren van veiligheidsnormen door de molenaar.

Persoonsgebonden afwijkingen kunnen in verband staan met:

- 1 *Het werken zonder bevoegdheid, kennis of ervaring*
De molenaar is niet in het bezit van een algemeen aanvaarde verklaring van bekwaamheid, b.v. het getuigschrift van de Hollandsche Molen. Er zijn gevallen bekend dat een eigenaar leerling molenaars of volslagen leken op de molen lieten draaien met het argument dat ze al jaren naast een (wrak van een) molen woonden, of 'zijn opa was 40 jaar geleden ook molenaar'.
- 2 *Het in een bepaald geval niet geven van een waarschuwing of signaal*
Het niet aanbrengen van b.v. de afzetting van het draaivlak van het gevluht, of het lichten van de vang zonder zich er van te vergewissen of eenieder weg is bij het gevluht.
- 5 *Het niet oordeelkundig gebruiken van gereedschap*
Onoordeelkundig werken met b.v. de steenkraan of het slordig op de molenwerf achterlaten van de krooshaak
- 6 *Het niet gebruiken van persoonlijke beschermingsmiddelen*
Bij werkzaamheden niet dragen van een veiligheidsbril of een lekkere lange warme das bij het smeren van het halslager!!!
- 7 *Het onjuist stapelen, beladen en plaatsen*
B.v. niet op de juiste wijze stapelen van graan- of meelbalen of hout op de zaagmolenwerf.
- 8 *Het zich niet realiseren van dit bepaalde, specifieke risico en/of deze plotselinge, onverwachte*

gevaarlijke situatie (over het hoofd zien, niet horen) of het onjuist inschatten van de omvang van dit risico (onder- of/overschatten)

- Niet op het weer letten of verkeerd inschatten, te lange perioden tussen het smeren van assen en spullen met als gevolg heetlopen
- 9 *Het niet correct hijsen, tillen, dragen*
Het onoordeelkundig werken met het luiwerk en te zwaar materiaal verzetten, het open laten staan van lui luiken of het plaatsen van een maalsteen op de vloer zonder ondersteunende blokken.
  - 14 *Inadequate individuele normen in verband met het nemen van risico's en de houding ten opzichte van het werk, bijvoorbeeld: werken aan of op bewegende machines*
B.v. herstelwerkzaamheden aan de vang of het grijpen in het kropgat tijdens het in bedrijf zijn van het maalkoppel.

Fysische / technische factoren (f)

Onder fysisch/technische factoren verstaan we de fysisch/technische afwijkingen van een aanvaarde of te stellen norm of criterium. Fysisch/technische afwijkingen kunnen onderverdeeld worden in de volgende groepen:

- 1 *Inadequate installaties, machines en technische veiligheidsmaatregelen*
Dus b.v. zichtbare defecten en het niet op de molen voorhanden hebben van benodigdheden voor het afzetten van het draaivlak van het gevluht
- 2 *De onveilige omgeving van de werkplek, de opeenhoping van materiaal, de inadequate ruimtelijke ordening,...*
Het laten slingeren van gereedschap en materiaal op de vloer of daar waar het gevaar oplevert voor de molen of molenaar. Het niet terug leggen van luiken enz.
- 3 *De gebruikte materialen*
Bij voorbeeld te dunne vloerdelen of te zwakke trapbomen of daarvoor ongeschikte houtsoorten
- 4 *Verhoogd brand- en explosierisico*
Opslag van verf, verdunningsmiddelen, brandstof voor grasmaaiers enz.
- 5 *Inadequaate gereedschap, materieel en uitrusting*
Niet goed passende moersleutels, loszittende hamerstelen, wrakke trappen of ladders enz.
- 6 *Slijtage en/of veroudering*
B.v. doorroesten van een staaldraad als kruidraad, vooral die op een poldermolen of als verbinding tussen de wipstok en het vangtouw

Hier zijn nog niet eens alle punten vermeld, doch alleen die welke direct van toepassing zijn op molens en molenaars. Bij elkaar is dit toch nog een lange lijst, die het overdenken zeker waard is. Maar een vrijwillig molenaar, die serieus met zijn hobby bezig is, zal aan veel van deze punten zondermeer kunnen voldoen met de opmerking "ja dat is logisch". Maar als je zo'n 25 jaar rond loopt in en op molens kan je ook wel eens de verzuchting horen na een ongeval "ja dat is logisch". Het gehele rapport van de Arbo-dienst omvat maar liefst 52 bladzijden. Het bevat dan ook veel zaken die alleen gelden voor de moderne industrie die uiteraard veel uitgebreider is, en de ruimte die daarvoor nodig is om alles te kunnen vastleggen. Als je echter het bovenstaande aandachtig door leest valt het echt wel mee waaraan we als molenaar – en niet te vergeten de eigenaar – van molens dienen te voldoen. Het is gewoon een zaak van een goede opleiding, orde, netheid oplettenheid en goed materiaal, t.b.v. je zelf en anderen. Laten we ons i.v.m. dit alles een reeds overbekend motto eigen maken, "**Kleine moeite, graag gedaan!**"

Zeilmakerij van Neerven bv

opgericht

1925

van Neerven's
MOLENZEILEN

'N BEGRIP

VOOR DE MOLENAAR IN
NEDERLAND, BELGIE
EN DUITSLAND
IN KATOEN, WK77 EN
MARLON BOLUS ROOD

D.van Erpstraat 1
5341 AK OSS Nederland
Telefoon 0412-624028
Telefax 0412-627973

Gerrit Pouw

Gevarieerde Gilde-excursie door het Weserland

De zon hees zich de zaterdag van 29 september 2001 bloedrood vanachter de horizon omhoog. In die eerste gouden stralen die vanuit het oosten de lichte nevels doorbraken, lag al een tinteling van hoopvol verwachten opgesloten. Uit alle windstreken van Overijssel kwamen vrijwillige molenaars en andere nauw betrokkenen in alle vroegte naar Wierden. Daar bij de sporthal stond een reisbus gereed om hen - ruim 30 mannen en vrouwen - mee te nemen op een tocht naar het lieflijk glooiende Weserland.

Voorzitter Gerard Brinks en zijn secretaris Wim Ruiters hadden onafhankelijk van elkaar de afgelopen zomer dat gebied al verkend en daarbij gemerkt dat daar tussen het 'bronsgroen eikenhout' een grote verscheidenheid aan molens verscholen ging. Vooral min of meer unieke molens en dat zouden in hun visie heel wat molenliefhebbers graag willen zien. Het doel voor het jaarlijkse uitstapje stond daarmee voor beiden vast. Contacten werden gelegd met onder meer de Mühlenverein im Kreis Minden - Lübbecke en de organisatie werd aan het rollen gebracht. Alles werd geregeld, alleen over het weer kon met Pluto geen afspraak worden gemaakt. Gerard realiseerde zich dat het moeilijk zou worden de tocht van 2000 te evenaren, maar toen de zaterdag van 29 september zich over die morgen voortbewoog vanuit een lichte mist, groeide het vertrouwen dat onvoorziene omstandigheden daargelaten, de editie van 2001 zich toch zou kunnen meten met de laatste voorganger. In Oldenzaal stapten nog eens acht reisgenoten in. Iedereen had zijn of haar eigen lunchpakket meegenomen wat kosten en tijd spaarde.

Om er zeker van te zijn dat alle deelnemers op de plaats van aankomst bij de les zouden zijn, laste Wim al rijdende een intelligentietest in en gezien de vele 'instinkertjes' moest iedereen de geest wel op scherp zetten.

Chauffeur Bertus manoeuvreerde zijn bus door de Porta Westfalica - een door de Weser uitgesleten doorgang tussen het Wiehengebirge en het Wesergebirge - daarbij vanaf de heuvelhellingen gadegeslagen door keizer Wilhelm vanuit het aan hem opgedragen 'Denkmal'. Na een rit van ruim twee uur parkeerde Bertus zijn bus bij Minden op een groene parkeerplaats langs de oevers van de Weser, waarna het hele gezelschap via een voetbrug naar het eerste aandachtspunt van die dag toog, een 'geparkeerde' Schiffmühle, vrij vertaald een schipmolen, de enig overgeblevene (overigens een replica) in Duitsland. Ook Oostenrijk beschikt nog over zo'n exemplaar.

Schiffmühlen ten Noorden van de Weserbrug bij Minden.
Foto: Peter van der Molen.

De Schiffmühle

In 536 is voor het eerst sprake van een schipmolen. Rome werd belegerd door de Oostgoten die de watertoevoer naar de stadswaterradmolens onderbraken om zodoende de Romeinen uit te hongeren, want zonder draaiende molens kon geen graan voor brood gemalen worden. De Romeinse veldheer Belisarius liet daarop schuiten in de rivier de Tiber verankeren en plaatste daarop het maalwerk van die waterradmolens die vervolgens werden aangedreven door de stroming van de Tiber. Daarmee was de schipmolen geboren.

In de middeleeuwen waren in heel Europa honderden schipmolens in bedrijf op rivieren waarin voldoende stroming aanwezig was. Het voordeel van dit molentype - inmiddels hiervoor speciaal aangepast - was de grote mobiliteit. Het kon overal naar toe gesleept worden. Een nadeel was wel dat zowel de boot als de moleninstallatie helemaal in hout waren uitgevoerd en dat beperkte de levensduur van dit type molens. Daarbij kwam nog het risico van hoog en wild water, waarbij de boten van hun ankers werden gerukt en soms verpletterd tegen brugpeilers. In de toen nog strenge winters en de daarop volgende lentes, konden ijsschotsen onherstelbare schade aanrichten. De Schiffmühle was even breed inzetbaar als de wind- en waterradmolens, dat wil zeggen dat ze gebruikt werden voor het malen van graan, het persen van olie en het zagen van bomen. In het geval van Minden is voor het eerst sprake van Schiffmühlen in 1326 als er in de annalen wordt gemeld dat er zes ligplaatsen (vaak doormiddel van trossen aan brugpijlers gebonden) voor deze schipmolens worden verpacht.

Ter gelegenheid van het 1200-jarig bestaan, werd bij Minden een replica van een Schiffmühle gerealiseerd.
Foto: Peter van der Molen.

Op een uit 1650 daterende kopergravure van Wenzel Hollar zijn zelfs twaalf schipmolens te herkennen. In die schipmolens kwamen ook nog verschillende types voor. Zo waren er waarbij het molenhuis in het midden zat met aan weerszijden waterraderen, waar het waterrad tussen het 'hoofdschip' en een zogenaamd 'golfschip' (om de waterstroom te kanaliseren en het andere eind van het schoepenrad op te vangen) zat, maar soms was er ook sprake van twee molenschepen die met elkaar verbonden waren door één of twee waterraderen. De schipmolens in Minden bevonden zich ten Noorden van de Weserbrug, ter hoogte van de visafslag van de stad. Toen in de loop van de 18 de eeuw het scheepvaartverkeer stevig toenam, moesten de Schiffmühlen buiten de stroom gaan liggen en waren daardoor steeds minder in staat de concurrentie met het toenemend aantal sterke windmolens vol te houden. Uiteindelijk werd in 1907 bij

Bodenwerder de vermoedelijk laatste Schiffmühle - een slijp en poliermolen die gebruikt werd bij het bewerken van de Oberkirchener zandsteen - stilgelegd. Ter gelegenheid van het 1200 jarig bestaan van Minden is een replica van zo'n oude Schiffmühle gebouwd, waarbij vanwege de duurzaamheid is gekozen voor een ijzeren schip van dertien meter lang en gemiddeld vijf meter breed dat aan de oever van de Weser is afgemeerd. Het dak is met eiken schaliën gedekt. Het waterrad heeft een doorsnee van vijf meter en bevat tien schoepen van elk ongeveer vijf meter breed. Het complete eigenlijke molengedeelte is naar 'alter Deutscher Bauart' uitgevoerd.

Windroos

Met 'kennersblik' werd het hart van de Schiffmühle geïnspecteerd. Foto: Peter van der Molen.

Van Minden ging het over smalle wegjes naar Südhemmern om daar een uit 1880 daterende in baksteen opgetrokken konische bergmolen met windroos te bewonderen. Hier ontspon zich ook tussen een aantal deelnemers een discussie over de reden waarom het gebruik van de windroos in Nederland nooit populair is geworden. Met name in het Noorden heeft er een aantal gestaan, maar de populariteit die deze voorziening in zowel Engeland als Duitsland verwierf, was aan Nederland niet besteed. 'Holland, het Molenland bij uitstek' was behoudend. Het eeuwenlang in gebruik zijnde type deed het toch goed! Waarom dan die 'nieuwwetigheden!' Er bestaat een relatie tussen deze windmolens en de Schiffmühlen, maar dat is geen vriendschappelijke. Toen in 1611 de eerste windmolen in Südhemmern gebouwd zou worden, riep dit geweldige weerstand op bij de molenaars op de schipmolens. Zij vreesden voor een verzwakking van hun positie en diensgevolge een flinke aanslag op hun inkomen. De molen kwam er toch, maar brandde later af en werd vervangen door een zogenaamde Hollandse molen. August Meier - de laatste windmolenaar in Südhemmern - heeft altijd volgehouden dat die brand in 1830 plaats had en dat een jaar later een houten achtkante molen op dezelfde plaats is verrezen. Een halve eeuw daarna zou deze vervangen zijn door de huidige stenen molen en er zijn aanwijzingen die dit verhaal aannemelijk maken.

De moderne tijdgeest ging ook aan deze afgelegen molen niet voorbij, met als gevolg dat in 1911 een stoommachine de aandrijving van de wind overnam. Dertien jaar later moest deze machine alweer plaats maken voor een elektromotor.

In de jaren '60 waren enkele grote -en dus kostbare - aanpassingen noodzakelijk en dat werd te kostbaar. De molen werd uit de wind gezet en het 'grote sterven' kon beginnen. Eind jaren '70 werd een reddingsplan voor de molen opgesteld. Een groot voordeel daarbij was het feit dat Meier - nadat de molen uit de wind was gezet - deze goed afsloot en zich door niemand liet vermurwen om

De uit 1880 daterende konische bergmolen met windroos uit Südhemmern. Foto: Peter van der Molen.

De 'windroos' van de windmolen in Südhemmern. Foto: Peter van der Molen.

Een uurtje genieten geblazen in de schaduw van de windmolen van Südhemmern. Foto: Peter van der Molen.

onderdelen uit de molen te verkopen. Als hem geld werd geboden, antwoordde hij in dialect: "Ich bruche kein Geld!" In 1980 -een eeuw na de oprichting - kon de molen weer voor maaldemonstraties in gebruik worden gesteld. Maar niet alleen de molen is gerestaureerd. Eigenlijk gaat het om een heel complex waar onder meer een bakhuis 'mit altem Ofen' deel van uit maakt en die een rol speelt bij de maal en bakdagen. Ook werden in eigen beheer twee vakwerkhuisen gebouwd, terwijl de gemeente Hille het oude muldershuis met stal en schuren, liet ombouwen tot een ontmoetingscentrum waarin bijvoorbeeld oude ambachten worden gedemonstreerd. In totaal kan de beherende molenvereniging een beroep doen op zo'n 36 vrijwilligers, waaronder drie molenaars. Het bijzondere bij deze molen is, dat deze niet alleen

De gesloten Bockwindmühle van Wehe. Foto: Peter van der Molen.

over de weg bereikbaar is, maar ook met de museumspoorweg of via 'de waterweg.' Tijdens het bezoek van de Hollandse molenvrienden, woei er nauwelijks enige wind, zodat de windroos bijna niet in beweging kwam en er dus geen mogelijkheid bestond tot het geven van een demonstratie. Dat zorgde wel voor wat extra tijd in het programma en het gezelschap maakte daar dankbaar gebruik van. Op bekapte, door de zon verwarmde boomstammen rond oude molenstenen gezeten, of aan zware houten tafels onder het lommer van de boomgaard, werd in een koesterend zonnetje de meegebrachte lunch verorberd. Een uurtje genieten geblazen aan de voet van het Wiehengebirge.

Bockwindmühle Wehe

Na de lunch ging het verder naar de Bockwindmühle Wehe of beter bekend voor Nederlandse begrippen; een stenderkaste of standaardmolen. Ook deze molen is opgenomen in de Westfälische Mühlenroute. Die omvat in totaal 42 molens, waarvan die in Wehe de oudste is. Een molen die op de nominatie stond om afgebroken te worden. Dat de molen - waarvan begin jaren '80 weinig meer over was - toch behouden is gebleven, mag een klein wonder worden genoemd.

Op de plaats van de huidige molen moet al in 1370 een molen hebben gestaan. Die is meerdere keren van eigenaar verwisseld. Volgens verschillende onderzoeken dateert de huidige molen van omstreeks 1650 en heeft enkele eeuwen in de oorspronkelijke staat gedraaid. Tegen het einde van de 19e eeuw werd de molen opgevaardeerd en werd zelfs een zaagmechaniek aan de buitenzijde gebouwd. Die kon ook bij windstilte draaien doordat er rond de eeuwwisseling een dieselmotor werd bij gebouwd. Deze werd later door een sterkere vervangen en die draait nog steeds. Gedurende de Tweede Wereldoorlog draaide de molen geruime tijd met slechts twee wieken, raakte verder in verval en moest om veiligheidsredenen in 1982 bijna helemaal gedemonteerd worden. Toen besloten werd om de molen te herbouwen in de toestand waarin deze zich voor 1850 bevond, bleek er weinig bruikbaar meer aanwezig. Met behulp van 'een deskundige' -aan wiens deskundigheid inmiddels flink getwijfeld wordt - werd de molen herbouwd. Terwijl de Nederlandse 'deskundigen' alles eens van dichtbij bekeken, werd de molen door enkele enthousiastelingen kreunend en krakend een halve slag gedraaid. Verschillende deelnemers plaatsten vraagtekens bij de staat waarin de molen verkeert. Eén van hen beweerde: "Als ze mij zouden vragen op deze molen te draaien, zou ik het risico waarschijnlijk niet nemen," en hij verwees onder meer naar het feit dat de kammen met grafiet waren ingesmeerd in plaats van met bijenwas.

Teleurgesteld wordt geconstateerd dat het waterpeil van de molenkolk zodanig is gezakt, dat het molenrad er niet meer door kan worden aangedreven. Foto: Peter van der Molen.

Lekkende molenkolk

De laatste molen die bezocht zou worden, was de water- radmolen van Bergkirchen, oftewel de 'Schönen Mühle' genoemd naar de eigenaar. Gildevoorzitter Gerard Brinks had zich daar als watermolenaar al de hele dag op verheugd en de teleurstelling was dan ook groot, toen duidelijk werd dat de molen niet kon draaien. Enkele dagen eerder was een lek in de stenen wand van de molenkolk ontstaan, waardoor zoveel water was wegge- lopen, dat de waterspiegel beneden de goot was komen te liggen. Een inderhaast uitgevoerde noodreparatie leek de zaak nog te kunnen redden, maar de avond voor het bezoek, begaf de noodvulling het en liep er opnieuw te veel water weg. Er kon derhalve geen demonstratie wor- den verzorgd.

Hoe oud de molen precies is, blijkt niet meer te achter- halen, maar dat deze ouder dan 200 jaar is, kan wel met enige zekerheid worden aangenomen. Waarschijnlijk is de capaciteit van de molen aan het begin van de 19 e eeuw flink uitgebreid, onder meer door het plaatsen van een molenrad met een grotere diameter dan de oor- spronkelijke 2,5 meter. Ook de molenkolk werd hier- voor aangepast en het molenbed verhoogd.

Die verbouwing was verder noodzakelijk om meerdere functies met één rad te kunnen uitvoeren, namelijk de uitbreiding met een oliemolen. De indruk bestond dat het economischer zou zijn het geheel met één groot rad aan te drijven, dan met meerdere kleinere raden voor elke afzonderlijke activiteit. Aan het begin van de vorige eeuw werden nog enkele uitbreidingen gerealiseerd, waaronder aan de straatzijde een machineruimte voor een 'Lokomobile' als extra aandrijfmogelijkheid. Later werd die lokomobile eerst door een stoommachine en nog weer later door een elektromotor vervangen.

De oliemolen werd omstreeks die tijd buiten gebruik gesteld. Vanaf de jaren '20 werd er regelmatig het een en ander veranderd en uitgebreid. Zo kwam er een dors- machine, een magazijn, een landbouwhandel en in de jaren '30 een oven, een kollergang en een houten pers

Het interieur maakt de naam Schönemühle volledig waar.
Foto: Peter van der Molen.

Hou streekeigenschappen in ere!

Marc Crins Molenzeilen

- ☞ *Nieuwe molenzeilen; diverse mogelijkheden.*
- ☞ *Reparaties van uw oude zeilen.*
- ☞ *Lui-matten*
- ☞ *Bil kussens (in zeildoek)*
- ☞ *Andere aanverwante artikelen*

Vraag vrijblijvend een offerte aan!

paardebloemstraat 28 -- 5953 GV Reuver
tel.: (077) 474 80 33 -- fax: (077) 474 80 34
gsm: (06) 20 94 98 05

zodat de molenaar nog steeds zijn nering kon verdienen. In de jaren '60 werd schraalhans echter ook hier keukenmeester. Uiteindelijk moest het waterrad - hoewel nog in goede staat - worden stilgezet. De andere activiteiten werden nog even voortgezet, maar in 1989 viel het doek definitief over het commerciële gebruik van de molen. De Heimatverein Bergkirchen ging in die tijd al aan de slag om er een min of meer toeristische attractie van te maken. Er werd flink gerenoveerd aan het complex en in de molen en er kwam zelfs weer een oliemolen - ongeveer dezelfde als die er ooit gestaan heeft - die voor een deel kan functioneren. Maar dan moet er wel water in de kolk staan!

Aan het eind van een uitermate geslaagde dag, waren de deelnemers het er unaniem over eens dat Gerard Brinks en Wim Ruiten een goed programma in elkaar hadden gezet. Gevarieerd en zeer informatief. De leerling- molenaars die de tocht mee hadden gemaakt - en een aantal opdrachten moesten vervullen - hadden het er volgens Brinks goed van af gebracht.

Peter van der Molen

Over collegialiteit gesproken

Nog niet zo lang geleden hebben zich twee ongevallen voorgedaan met molens waarbij schade is ontstaan.

Ik wil het niet hebben over deze ongevallen op zich, maar wel over de indianenverhalen naar aanleiding van deze calamiteiten. Als je het oor zo her en der te luisteren legt dan is het ene verhaal nog krenkender dan de ander voor de desbetreffende ongelukkige molenaars. Mensen die beweren dat vrouwen kunnen roddelen en kletsen als de beste kan ik alleen maar antwoorden dat sommige molenaars hier niet voor onder doen. Deze molenaars beseffen helaas niet dat ze een collega-molenaar hiermede behoorlijk kwetsen, zeker als de desbetreffende molenaar in het geheel niet laakbaar is.

Als je zo hier en daar nog wel eens bijeenkomsten van molenaars bijwoont, kom je er altijd wel één of meerdere mensen tegen die je precies weten te vertellen wat een sukkel de molenaar was tijdens het incident en hoe alles zich heeft afgespeeld. De opmerkingen die men dan hoort zijn b.v. de volgende:

Ik was s'morgens al gestopt met de molen, en hij stond nog te draaien !!!!

Deze opmerking kwam van een molenaar die ongeveer 100 km zuidwestelijk van de desbetreffende molen woont en maalt. Op zich kan hij best gelijk hebben maar ik zelf was omstreeks de tijd van het incident op 60 km afstand en durfde omstreeks de zelfde tijd van het incident gerust vier volle voor te leggen. Prachtig zonnig weertje met een lekker windje en met de pest in mijn lijf omdat ik de gehele dag een vergadering had bijgewoond.

Ik had op mijn windmeter "uitslagen" van windkracht 11 !!!!

Dat kan maar twee dingen betekenen, of de persoon in kwestie wil interessant doen of hij moet zijn windmeter weggooien. Het officiële KNMI dagrapport van het dichtstbijzijnde station vermeldt voor die dag windkracht 7 tot 8 met één enkele geregistreerde korte uitschieter van 11, een voor dat station uitzonderlijk geval. Windkracht 11 gedurende een langere tijd komt n.l. uiterst zeldzaam voor boven land en dan nog alleen als de gemiddelde windsterkte rond de 9 hangt. Maar intussen wordt wel gesuggereerd dat de desbetreffende molenaar zijn molen liet draaien tijdens dergelijke uitschieters.

Het is een schande dat een molenaar zijn molen zo verkracht!!!!

Een keiharde uitspraak van een naburige "collega" molenaar, op het web wereldkundig gemaakt. Zo'n opmerking slaat nergens op daar het desbetreffende ongeval geheel te wijten was aan een noodlottige samenloop van omstandigheden. Het werd veroorzaakt door een constructiefout in de molen, gecombineerd met achterstallig onderhoud. Beide gevallen zo geniepig in de molen aanwezig dat geen enkele aansprakelijkheid uitgesproken kan worden aan het adres van wie ook en dat zeker niet door mensen op grote afstand of gewoon stomme onwetendheid.

De molen draaide nog met de zeilen er voor, bij harde wind!!!

Gemakshalve vergeet de schrijver van dit verhaal te vertellen, dat het in desbetreffende geval een uiterst locale bui betrof. Bij die bui werden op nog geen 500 m afstand van de molen eerst de slagbomen van een spoorwegovergang getordeerd en er vervolgens afgerukt. Ze kwamen op de bovenleiding terecht. Even later ontdeed dezelfde buienwervel 200 meter verder een winkelpand van een deel van haar dak. Voorafgaand aan het incident draaide de molen rustig zijn 60 a 70 endjes.

Met dit alles wil ik maar zeggen: praten over molens en het weer is prachtig maar het moet niet ontaarden in natrappen. Kletsen over zaken waar men alleen van horen en zeggen iets weet, heeft alleen tot doel om interessant te doen in de groep bij gebrek aan een beter onderwerp of men wil laten uitkomen hoe goed men zelf wel is. Dat is verwerpelijk. Ik hoop maar, als ik zo iets moet aanhoren, dat de "molen" van dergelijke verhalen rondbazuinende mensen, bespaard blijft voor zo'n "stomiteit" (als men begrijpt wat ik bedoel), zeker als een spreker van één van boven vermelde uitspraken, zelf zeer dikwijls met zijn molen draait op een wijze, dat je de indruk krijgt of hij namens TNO uitprobeert hoe lang dat goed kan gaan. Tenslotte wordt een en ander nog onbegrijpelijk als je weet dat er vele collega molenaars zijn, die dit gekakker met een molen nog prachtig vinden ook, tot dat onverhoopt de zaak inderdaad in de soep draait. Waar ik zeker van ben, is dat de zelfde personen, dan direct hun vingertje klaar hebben om hem na te wijzen met als begeleiding de tekst: "Ik heb het al jaren zien aankomen".

Gerrit Pouw

Meer volk in je molenwinkel door samenwerking met de SOEZIE-club

Uniek promotioneel concept :

- Ruim assortiment 'alles om thuis te bakken'
- Gratis receptenmagazine voor je klanten
- Baklessen door professionele bakkers
- Interactieve site op internet www.soezie.be

Interesse?

Bel gratis (0800) 022 92 10. Vraag naar Rita Wanten

Jos Derkman geniet nog steeds van een "slag van de molen"

Een dunner wordende deken van najaarsnevels hult de heuvels en dalen rond Vasse en Mander in een donzen deken. Schuchtere zonnestrallen doen die derde zaterdag in november hun eerste twijfelende - en naar later bleek - geslaagde pogingen daar enkele eilandjes van blauw in te penselen. In een weiland draven twee paarden in overmoedige uitgelatenheid tot aan het begrenzend prikkeldraad, waar zij in de verte turend blijven staan, hun oren gespist. Rond de Mosbeek heerst gecontroleerde rust. De tot druppels samenklittende nevels druipt van het afstervende eikenblad op de pannen van het zadeldak van de waterradmolen van Frans. Klaterend buitelt het water uit de molenkolk via de goot over het bovenslagrad. Een enkele vroege bezoeker staart bewonderend naar dit voorbeeld van vroege industrialisatie, een monument van de wijze waarop onze voorouders eeuwen geleden al de natuur aan zich dienstbaar maakte.

Jos Derkman heeft daar even geen aandacht voor. In de kelder van het molengebouw zijn Marianne Frans en Gérard Brinks onder zijn toezien oog bezig om middels een technische ingreep de maalstenen vrij te zetten van de aandrijving, zodat het waterrad buiten - nu onbelast - er flink de sokken in kan zetten.

Onder het toezien oog van Jos Derkman zetten Gérard en Marianne de steen vrij. Foto: Peter van der Molen.

"Daar zou je nu een dynamo op moeten hebben staan. Die zou heel wat stroom kunnen opwekken," suggereert Gérard terwijl hij naar buiten loopt en ziet hoe Jos de schuif in de molenkolk wat verder optrekt. Marian 'hijst' de goot nog wat en bijna zingend zoekt het rad z'n eindeloze ronden.

De waterradmolens van Singraven en Herinckhave zijn eigenlijk de officiële instructiemolens, maar ook andere molens worden wel eens ingeschakeld, zodat de aspirant-molenaars een bredere ervaring kunnen opdoen. 'Ervaring' die Jos Derkman nog steeds met liefde op z'n pupillen wil overbrengen.

Eigenlijk is Jos erfelijk belast zoals even later in de grote woonkeuken blijkt. Gezeten aan de centraal in de keuken opgestelde tafel, vertelt hij over zijn opa die in de jaren '60 nog de bezitter was van de Nicolaasmolen in Denekamp. Marianne serveert ondertussen de koffie en Gerard schuift belangstellend aan. De dominant aanwezige kachel straalt warmte en tevredenheid uit en Jezus en zijn apostelen luisteren tijdens het nuttigen van het Laatste Avondmaal vanaf het tegelplateau in de grote schouw, verstild mee.

Vrolijk spettert het heldere water over het onbelaste waterrad. "Zo gaat het goed", constateren de instructeur en z'n pupillen. Foto: Peter van der Molen.

Jos vertelt hoe hij na het nodige 'heen-en-weer-gedoe' uiteindelijk ook naast de molen is komen wonen, hoe de in verval geraakte molen uiteindelijk mede door toedoen van burgemeester Norbarth gerestaureerd werd en over de toen ontstane situatie.

"Ik dacht toen: Als de molen weer kan draaien, dan hebben ze ook weer een molenaar nodig en waarom zou ik dat niet kunnen zijn? Ik ben toen bij molenaar Kiers op de Leemansmolen in Vriezenveen een cursus gaan volgen en heb daarna examen gedaan in Olst. Vanaf 1976 heb ik de Nicolaasmolen laten draaien en ik ben nu dus 25 jaar vrijwillig molenaar."

Jos kreeg daarna al snel de gelegenheid de opgedane kennis en ervaring aan anderen over te dragen. Een werkgroep uit Lattrop/Tilligte zette zich in voor het in ere herstellen van de Oortmanmolen en vervolgens kwam ook de Brunninkhuismolen (de huidige Westerveldmolen) in beeld. Samen met Oortman begon Jos aan de opleiding van de benodigde molenaars. Vijf Brunninkhuizens - drie uit Tilligte en twee uit Lattrop. Van die stichting is hij nog steeds bestuurslid.

"Daarna ben ik gewoon met het geven van opleidingen doorgedaan. Dat doe ik volgend jaar ook al 20 jaar, en niet alleen in de eigen regio. Molensbouwer Wintels restaureerde nogal wat molens in Duitsland en kwam er achter dat dit een gebed zonder einde zou worden. De Duitsers lieten een molen restaureren en lieten hem vervolgens een jaar of tien staan om dan weer opnieuw te restaureren. Er gebeurde ondertussen niets mee. Wintels heeft toen gezegd: "Daar werk ik niet meer aan mee". Als ik een molen restaureer, moeten jullie hem ook laten draaien.' Probleem was alleen dat zij daarvoor geen molenaars hadden. Daar kwam ik toen in beeld. Uiteindelijk heb ik er 18 opgeleid, waarvan er zes het Nederlands diploma hebben gehaald. Die leiden nu zelf op en nemen ook de examens af hoewel ook ik nog 'Duitse' examens afneem."

Onder meer de molens in Gildehaus, Ochtrup, Georgsdorf en Veldhausen draaien nu met molenaars die beschikken over een Nederlands diploma.

De jubilerende vrijwillig molenaar en instructeur constateert dat zich de laatste jaren een constante stroom meldt van belangstellenden voor de opleiding tot vrijwillig molenaar. Zo worden er momenteel vijf opgeleid tot molenaar op een windmolen, maar niet meer door Jos, maar door Adriaan Gunst.

"Ik houd mij tegenwoordig meer bezig met

MOLENSTENEN

Molensteenfabriek Van Vugt levert u naar keuze massieve maalstenen of stenen met een zachte uitslag. Ze worden vakkundig afgewerkt, prima gescherpt en goed onder de rij gebracht.

Wij kunnen u ook van dienst zijn met:

- ✓ nieuwe Duitse blauwe stenen;
- ✓ kunst- en sierstenen;
- ✓ het scherpen van molenstenen;
- ✓ deskundige informatie.

Bel voor inlichtingen vrijblijvend met:

H.J.A van Vugt
Molensteenfabriek
Zomereik 10
5682 HH Best (NL)
Tel/Fax: (+31) (0) 499-395454

waterradmolens. Tussen 1981 - en 1985 heb ik daarmee ervaring opgedaan op de molen van Singraven," vertelt Jos terwijl Marianne nog eens koffie inschenkt. "Vanuit Limburg werd bij Het Gilde nadrukkelijk gevraagd om een opleiding voor waterradmolenaars. Die cursus werd opgestart in Arnhem en ik nam daar namens Overijssel aan deel. Aanvankelijk werd de opleiding voor beide typen molens gecombineerd, maar nu is er een gescheiden opleiding. Zelf doe ik in Overijssel de opleiding voor waterradmolenaars en wij hebben hier op Overijsselse molens inmiddels vijf geslaagden mogen

begroeten." Terwijl Gérard zachtjes weg sluipt ("Ik heb nog meer te doen".) laat Jos blijken niet ontevreden te zijn over de belangstelling voor de opleiding tot vrijwillig molenaar.

"Het is natuurlijk zo, dat veel mensen steeds meer vrije tijd krijgen. Denk maar aan de VUT. Die zoeken een hobby. Sommigen kiezen dan voor de molen. Het is alleen jammer dat die mensen dan vaak al niet meer zo 'piep' zijn. Ze kunnen dan misschien nog een jaar of tien mee, maar dan is het ook wel op. Voor de continuïteit zou het beter zijn als er wat twintigers en dertigers bij kwamen. Maar die zie je jammer genoeg niet. Dat is trouwens een beeld dat je ook landelijk ziet."

Hoewel de opleiding toch vooral technisch van aard is, krijgt de molenbiotoop (leefomgeving) langzamerhand ook steeds meer aandacht. Dat is door veranderende regelgeving een zaak geworden waar molenaars en moleneigenaren zelf steeds meer mee te doen krijgen. "Ik zelf ben ook biotoopwachter in dit gebied en weet dat het allemaal niet zo eenvoudig is. Er is namelijk een duidelijk verschil in de regelgeving tussen een alleen maar draaiende molen en een malende molen. Voor malende molens is de biotoop voor minstens 80 % slecht te noemen en voor alleen maar draaiende molens is de situatie voor 60 % redelijk tot goed. Het gaat niet alleen om hoogbouw in de omgeving van molens. Het gaat ook om groen. Een klein boompje wordt uiteindelijk ook groot met alle gevolgen van dien voor de windvang. De waterhuishouding vraagt eveneens om aandacht. Kijk maar bij Herinckhave. Daar hebben wij de hele waterloop eens nagelopen en toen bleek er op een zeker punt een soort dam te zijn ontstaan door in het water gevallen takken en wat daar zo al bij komt."

Jos kijkt eens door het in roeden opgedeelde venster naar buiten en ziet dat de mist is opgetrokken.

"Gelukkig maar, want ik moet nog naar het Westen," maakt hij een eind aan het gesprek.

Als hij even later weg rijdt, ziet hij hoe smalle stroken zonnestralen als kindervingertjes het wateroppervlak van de ondoorgrondelijk molenkolk aftasten. Onderweg naar het Westen zal hij ongetwijfeld andere molens in het Hollandse landschap ontwaren, maar hij weet dat z'n "roots" bij de Twentse molens liggen en daar voelt hij zich goed bij!

Peter van der Molen

Reacties op 's Lands wijs, 's lands eer

Reactie: door Jan den Besten

Bart Hoofs uit Hilvarenbeek vroeg mij of ik mijn reactie wilde geven op het voornoemd artikel. Dat zal ik bij deze doen, evenals op beide vorige stukjes over genoemd onderwerp. Nu wil het geval dat ook ik de termen in- en uitspannen leerde, net als Johan Straver, doch met mij was dat niet in Altena maar in de Alblasserwaard waar ik het vak leerde van Peter van der Giessen, molenaar op de Westmolen in Gorkum van 1908 tot 1948. De Westmolen is een van de beide grote wipwatermolens die staan tussen Gorkum en Schelluinen in een volkomen verloederd gebiedje, dat vroeger in mijn jeugd, een open weidegebied was, zover het oog reikte. Peter van der Giessen stamde uit een molenaarsgeslacht dat zeker vanaf 1700 de Dalemse wippen bemande en deze dus (ook in de Tielerswaard) in- en uitspanden. Ook Cors Verschoor (uit een geslacht van molenaars van vader op zoon) bediende tot 1931 de grote Scheiwijkse wip in Hoornaar, en na 1941 deed hij dit op zeer hoge leeftijd wéér; ook hij "spande de molen in". Gijs de Wildt, van 1924 tot 1954 molenaar op de Achterlandse Molen in Groot-Ammers en daarvóór

op de 'Peilmolen' van Neder Hei- en Boeicop, spande zijn molens in en uit. Ik kwam daar tussen 1938 en 1945 menigmaal. Ook bij Kees Prins op de Middelmolen in Molenaarsgraaf bracht ik tussen 1940 en 1948 menig uurtje door, en ik hielp hem met in- en uitspannen. Dus niet alleen in het land van Altena, maar ook in de Tielerswaard, de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden werden de termen in- en uitspannen algemeen gebruikt. Dus hebben we nu een gebied dat veel groter is dan alleen Altena. Wel vroeg Peer van der Giessen en ook Aai (Arie) van Wijk op de Oudendijkse molen in Hoornaar mij, als ik er was en we begonnen te malen: "Wat selle we der veur legge?" ik: "Ik docht vier lange halve". En dan Peer, of Aai: "Docht ik ok, span um mar in". Ook typische termen van de molenaars in het rivierengebied waren bijvoorbeeld Hoog-Zuid en Leeg (Laag)-Zuid, voor Zuidzuidoost en Zuidzuidwest. De rivieren Waal, Merwede, Lek en Linge (en Maas) stromen allemaal oost - west, van hoog naar laag; vandaar de termen Hoog en Laag-Zuid. Van Geknipte nagels en blote benen hoorden we pas voor het eerst na 1974, van de Zaankanter. Wij en onze voorza-

ten uit de Waarden in het rivierengebied waren blijkbaar minder geestig aangelegd en maalden 'zonder zeil' of 'zonder borden' of ook wel 'met kale roeien.' Het lange sabelijzer wordt in alle bouwbestekken van wipmolens tussen 1600 en 1850 de 'lange schei' genoemd en molenmaker Rien Bos uit Almkerk (ook uit een oud geslacht van poldermolenaars en molenmakers) vroeg me bij de herbouw van de afgebrande Noordeveldse Wip in Dussen tot mijn verbazing: 'Jan, bekijk de ouwe lange schei eens, wat jij er van denkt, of we die nog al- of niet meer kunnen gebruiken, of dat we een nieuwe laten maken?' Dat waren dan weer wat streekeigen zaken die me zo te binnen schieten. Er zijn er wellicht nog wel meer maar die moeten bij een aanleiding daarvoor boven water komen. Zo was de mooie Gildefolder in de laatste Gildebrieff zo'n aanleiding en wel de bekende foto op de omslag van de belt-korenmolen uit Heeze-Leende die ik nog net voor de sloop in 1942 (of 1943?) heb gezien. Met Chris van Bussel was ik ter plekke. Hij kocht bij zo'n sloop de nog bruikbare onderdelen op. Zo werden het fraaie bovenwiel plus rondsel gekocht ten behoeve van de 'Jan van Arkel' te Arkel. Na vervoer per spoor naar Arkel was het rondsel echter spoorloos. Dit was blijkbaar net niet te groot om ergens onderweg op een station door spoorwegpersoneel (?) te worden afgeladen om de toen schaarse voorraad aan huisbrandstof aan te vullen!! De oude Willem Adriaans en zoon Sjors uit Weert stonden op sta-

tion Arkel voor een onaangename verrassing. Er moest een nieuw rondsel gemaakt worden want alle naspeuringen van Chris van Bussel bij de NS waren vruchteloos, men wist van niets. Dus het bovenwiel van de 'foldermolens' kan men nog steeds in Arkel bekijken.

Jan den Besten

's Lands wijs, 's lands eer

Even een reactie op het artikel in de Gildebrieff door J. Straver. De term in- en uitspannen wordt hier in Noord-Holland ook gebruikt, zeker in de Zijpe. Ikzelf draai samen met Jaap Rentenaar uit Dirckshorn op de Zuider G te Burgerbrug. Al voordat ik mijn getuigschrift haalde had deze man het tijdens de lessen over in- en uitspannen. Rentenaar, zelf in een molen geboren, en ook zijn oudere neef Dirk Rentenaar, vroeger beroepsmolenaar op de Noorder G te Sint-Maartensbrug, en nu als vrijwilliger op de LQ, gebruikt deze term ook. Een andere term die beide heren gebruiken is: Draaien (of malen) met 4 schuine, in plaats van 4 lange halve zeilen. Dit is ook een term hier uit de omgeving. We willen graag uw reacties horen. Zoveel te meer oude termen, zoveel te liever, er is al genoeg taalvervuiling (Engelse invloed).

Met molengroeten van Kees Schagen

Reacties op "welk end beneden ?"

Dick Abelskamp

Ook ik heb in de jaren '70 geleerd de horizontale roede op de keerkloszijde te leggen bij het verlaten van de molen. De reden was het voorkomen van het inknippen van de roedwiggen (en bij een houten roe het inknippen van de roede zelf). Loskomen van de wiggen, en dus losraken van de roe werd dan voorkomen. Zelfs bij gebruik van een spitijzer kan de zaak loskomen. Een nadeel van de houten roe was dat hij in de horizontale stand sterk begon door te buigen. Zo'n twintig jaar geleden ben ik echter snel van de regel afgestapt. Machiel Treffers noemt enkele nadelen van de te volgen regel. Een heel voornaam nadeel noemt hij echter niet, namelijk het doorroesten van de onderliggende plaat van de horizontaal staande roede. Op de molen te Warken waar ik enkele jaren draaide was die plaat (potroede) over een grote lengte doorgeroest terwijl de voor-, achter- en bovenzijde nog gaaf waren. Het vocht zakt, ook bij een scheef weggezet kruis altijd onderin en geen enkele roe is waterdicht. Voor het kruis staande is de roe van de linker horizontale wiek aan bordzijde en de rechter wiek aan de hekszijde sterk aan roestvorming onderhevig. Wie lang met zijn roeden wil doen wisselt dus af en toe leggen wigzijde van de horizontale roede, mits de roedwiggen in goede conditie verkeren en je ze regelmatig controleert. Maar met slechte wiggen is draaien altijd onverantwoord! Overigens heb ik in de 37 jaar dat ik met molens draai nog maar 1 keer meegemaakt dat een roe los zat, en dat kwam inderdaad door een matige toestand van de wiggen. Ook de stelregel binnenroe verticaal, buitenroe horizontaal wordt om dezelfde reden niet altijd gevolgd, en er is soms ook niet aan te voldoen. Veel Ten havekleppen zijn bijvoorbeeld op de binnenroe aangebracht en bij stilstand moet die horizontaal staan. Dus staat de buitenroe dan verticaal. Zo zie je maar dat elke stelregel zijn keerzijde heeft. Boeiende hobby hebben we toch, mensen!

Barend Zinkweg

Molenaar Pendrechtse Molen, Barendrecht.

Over de kwestie "welk end beneden" wil ik het volgende opmerken:

Als je altijd hetzelfde end beneden hebt, wordt het kruis altijd op dezelfde manier nat en droog. Rot krijgt dan maximaal de kans. Dat geldt niet alleen voor het hek, maar ook voor de roe, want daar komt ook regelmatig water op en in te staan. Kortgeleden maalde een collega-molenaar een steekbord af, (dat kwam aan de andere kant van de provinciale weg terecht!) en het zal niemand verbazen, dat dit van het onderend afkomstig was. Dat onderend blijft het langste nat en is het eerste aan vervanging toe. Als je een goeie dag per week maalt is de molen minder dan 5% van de tijd in beweging. Hoe hard je als molenaar ook je best doet: de molen staat langer stil dan ie maalt. Ikzelf ben drie dagen in de week aan de molen, maar dat levert maar 12,5% "maaltijd" op! Het malen met de molen levert naar mijn mening nauwelijks een positieve bijdrage om de aantasting door weersinvloeden op het wiekenkruis tegen te gaan. Toen "mijn" molen langere tijd stil stond vanwege een mankement ging ik toch iedere week naar de molen om de molen te luchten en om een ander end onder te zetten! Als de wiggen onder de roe liggen, staan die wiggen volgens mij minder aan weersinvloeden bloot dan als die boven op de roe liggen. De roedwiggen zijn met een zware voorhamer vast geslagen en het is voor mij de vraag of het gewicht van de roe daar nu echt veel aan toe voegt. Roedwiggen zijn tegen veel geringere kosten te vervangen dan (delen van) het wiekenkruis. Er zijn veel redenen om regelmatig de conditie van de roedwiggen te controleren. Dat kan ieder molenaar zelf doen en is zeker na een droge periode aangewezen. Verstandig is ook de molenmaker, als die aan de molen is, altijd de roedwiggen te laten nazien. Natuurlijk gaat veiligheid voor alles, maar naar mijn mening is het dan wel nodig dit breed te zien: regelmatige controle (daar ben je toch vrijwillig molenaar voor geworden), goed onderhoud, verantwoord gebruik en het zoveel mogelijk tegenwerken van weersinvloeden.

Bezoek ook onze website:
www.vrijwilligemolenaars.nl

Over de rouwstand in Noord-Brabant

De rouwstand van de molens was niet in heel Nederland hetzelfde. Visser, Ten Bruggencate en Schregardus wezen er al in hun boek "Onze Hollandsche molen, deel II" uit 1929 op dat met name de Zaanstreek een afwijkend systeem kende, waarbij zowel de precieze stand van het wiekenkruis als het aantal uitgenomen borden aanwijzingen waren voor de graad van verwantschap tussen de moleneigenaar en de overledene. Voor een aantal plaatsen in Noord-Brabant en het Noorden van Limburg gold, zoals Bicker Caarten in zijn boek "De molen in ons volksleven" uit 1958 liet zien, eveneens een afwijking van de norm. De algemeen geldende rouwstand zou die zijn, waarbij het onderste end (en dus ook het bovenste) daar staat (in gaande positie is geplaatst) t.o.v. de rechtstand, of waarbij het gevluht "te lang gevangen" is, om het zo maar eens te zeggen. Die stand wordt in de bij dit artikel geplaatste figuur met stand A aangegeven. De bedoelde afwijkende stand, in bepaalde plaatsen in Noord-Brabant en het noorden van Limburg zouden t.o.v. die algemene stand gespiegeld zijn, dat wil zeggen met het onderste end in komende positie, ofwel met een gevluht dat juist "te kort gevangen" is. Die stand wordt met stand B aangegeven. In tegenstelling tot sommige andere standen van het gevluht is de rouwstand een levend onderdeel van de traditie gebleven. Misschien is het juist om te zeggen dat het gebruik in sommige streken een tijd lang is weggevoerd (daarover straks meer), en dat het in de laatste decennia opnieuw tot leven is gewekt. Hoe het ook zij: veel vrijwillige molenaars zetten bij de droevige omstandigheden van een overlijden hun molen in de rouwstand. En nog altijd maakt dit persoonlijke blijk van medeleven veel indruk op de nabestaanden, terwijl het ook vaak belangstelling van omwonenden oproept en van de pers. Dat (blijven) hanteren van de rouwstand in de gepaste omstandigheden lijkt mij een goede zaak. Vrijwillige molenaars beheren immers niet alleen een technische machine, maar evenzeer een historisch monument met de daaraan verbonden sociaal maatschappelijke waarden. Er drukt dus een grote verantwoordelijkheid op de schouders van de vrijwillige molenaars, de verantwoordelijkheid namelijk om het goed te doen. Ik wil in deze bijdrage ingaan op slechts een van de aspecten van het rouwen van molens, namelijk op de rouwstand zelf, en dan nog uitsluitend toegespitst op de provincie Noord-Brabant. Deze provincie komt hier aan de orde vanwege de onduidelijkheid die er met betrekking tot de rouwstand heerst (zie Bicker Caarten), en natuurlijk omdat ik zelf enigszins vertrouwd ben met dit gebied. Doordat mijn belangstelling voor molens gewekt werd in de jaren zeventig van de vorige eeuw, ben ik nog in de gelegenheid geweest om een aantal oud-molenaars gerichte vragen te stellen over onder meer deze kwestie. Daarvan heb ik aantekening gehouden. Enkele inzichten uit die gesprekken, in combinatie met gegevens die ik recentelijk van anderen heb verkregen, wil ik hier naar voren brengen. De onduidelijkheid over waar nu de algemene stand (stand A) en waar de afwijkende stand (stand B) werd gehanteerd zal er zeker niet mee worden opgeheven, maar misschien dat er een aanzet kan worden gegeven tot een ruimer beeld. En het verkrijgen van zo'n ruimer beeld is nodig, omdat gebleken is dat vrijwilligers die rouw wilden overbrengen en die alleen van de algemene stand op de hoogte waren soms de verkeerde stand kozen. Voor de buitenstaander zal dat weinig uitmaken, maar voor degene die beseft wat er aan de hand is en die langs zo'n molen komt is dat een schrijnende gewaarwording.

Bicker Caarten meldde zoals gezegd dat er in enkele plaatsen in Noord-Brabant en Limburg een rouwstand voorkwam die van de gangbare stand afweek. Hij noemde die plaatsen Weert, Venray en Horn in Limburg, en Zeelst

en Maarheeze in Noord-Brabant. Concentreren we ons hier verder op Noord-Brabant, dan is het duidelijk dat de afwijkende rouwstand (stand B) niet beperkt was tot de door Bicker Caarten genoemde plaatsen, maar dat deze in een veel ruimer gebied gebruikelijk moet zijn geweest. Het lijkt er zelfs op dat in het grootste deel van de provincie deze afwijkende stand juist de norm was. Om die uitspraak te staven presenteer ik hieronder eerst de gegevens die ik over de rouwstand heb, en vertel erbij waar die vandaan komen. Dat zijn de feiten. Daarna tracht ik tot een bredere interpretatie van die feiten te komen. Die interpretatie blijft noodzakelijkerwijze en tot op zekere hoogte speculatief.

1. Gegevens uit mijn gesprekken met oud molenaars in dorpen ten oosten, zuiden en westen van Tilburg t.w. Hilvarenbeek, Diessen, Oisterwijk, Moergestel, Rijen.

Deze gesprekken, gevoerd in de jaren zeventig met zes oud-molenaars, maakten duidelijk dat stand B daar de rouwstand was. Binnen hetzelfde gebied was er echter ook een oud-molenaar die helemaal geen specifieke wiekstanden kende ("Wij deden dat niet, omdat onze molen buiten het dorp stond"). Terzijde moet worden vermeld dat de rouwstand bereikt werd door de roe zover terug te duwen "dat je de voorzoom nog net kon aanraken". Anderzijds werd de gespiegelde stand (die in dit gebied "op de bil" betekende) bereikt door de roe zover door te duwen "dat je het achterhek nog net kon aanraken". Deze twee bijzondere standen waren dus standen precies tussen "overkruis" of "in het kruis" en de rechtstand in.

2. Gegevens uit geschreven (gedrukte) bronnen.

Bij de beoordeling van gedrukte bronnen is uiterste voorzichtigheid geboden. Deze bronnen kunnen onbetrouwbaar zijn, bijvoorbeeld omdat de auteurs zich niet bewust waren van regionale verschillen en in hun onschuld (of onnozelheid) de algemene boekjes hebben nageschreven. Ook is het mogelijk dat zegslieden, op wie sommige auteurs zich baseren, op hun beurt al beïnvloed zijn geweest door informatie van buitenaf. Maar ook kan het voor niet ingewijde onderzoekers, als zij al doordrongen zijn van het belangrijke onderscheid, erg moeilijk zijn om de twee standen A en B in hun communicatie met molenaars, onze zegslieden, uit elkaar te houden.

* Dat laatste probleem blijkt als we de wetenschappelijk uitgave "Woordenboek van de Brabantse dialecten" betreffende de vaktaal van de molenaar (deel II, aflevering 2, uitgegeven in 1983) raadplegen. De auteurs, Vos en Wijnen, die zich baseren op door derden afgenomen vragenlijsten, zijn slachtoffer van de verwarring geworden maar hebben dit wel onderkend. Zij schrijven: "De standen en hun betekenis kunnen plaatselijk erg verschillend zijn. Pogingen om landelijk een zelfde systeem door te voeren hebben wellicht ook verwarring gebracht. Wij doen geen enkele poging om authentieke en later aangeleerde zaken te scheiden". En ook wordt gezegd (bij de beschrijving van de "stand voorbij het midden" en de "stand voor het midden"): "Misschien hebben sommige invullers beide vragen verwisseld". Dit "misschien" wordt zekerheid wanneer blijkt dat zij in hierboven onder 1. genoemde dorpen de rouwstand juist tegengesteld laten zijn aan wat ik er persoonlijk heb opgetekend. Het "Woordenboek van de Brabantse dialecten" is wat de lokalisatie van wiekstanden betreft dus een onbetrouwbare bron.

* Wel degelijk betrouwbaar is Bernard van Dam in zijn boek "Oud-Brabants dorpsleven" uit 1972 (de teksten voor dit boek zijn in de jaren vijftig geschreven). Van Dam was molenaarszoon en in zijn jonge jaren zelf enige tijd molenaar in het dorp Eerde. Samen met zijn broer staat

hij op de foto die de rubriek "Molens actueel" opent in het maandblad "Molenwereld". Van Dam beschrijft de rouwstand als stand B.

* In de "Katholieke Illustratie" uit 1923 (p. 517) zijn foto's opgenomen van de verschillende standen van het wiekenkruis in het zuiden van het land. De journalist schrijft dat door een "ommekeer in de industrie" (d.w.z. de opkomst van stoom en elektriciteit als beweegkracht) een gewoonte verdwijnt "die in de mulderswereld trouw in acht genomen werd, n.l. om door den stand der wieken het publiek op sommige omstandigheden opmerkzaam te maken". De rouwstand op deze foto's is stand B. Informatie over waar de foto's genomen zijn ontbreekt, en ook kan ik de molen zelf niet thuisbrengen. Wel staat er ten aanzien van een ander gebruik vermeldt: "Vroeger zag men op den eersten Mei morgen den molen prijken met een den, die daar gedurende de gehele Meimaand bleef staan. Sedert de laatste 15 à 20 jaar is dat "Meiën" in deze streek (mid-den-Brabant) niet meer waargenomen". De betreffende foto's zijn bij dit artikel opnieuw afgedrukt. De heer H. Wijgergangs te Middelrode maakte mij op deze bron attent, en was bovendien zo vriendelijk me kopieën van tekst en foto's te bezorgen.

3. Persoonlijke mededelingen van derden.

Belangrijk bij het afgaan op persoonlijke mededelingen is natuurlijk dat de zeglieden betrouwbaar zijn, dat wil zeggen op de hoogte van de kwestie, en hun ervaringen puttend uit een locale traditie. Ik zal hierna steeds omschrijven waarom ik de betreffende personen en hun uitspraken in die zin betrouwbaar acht.

* Victor Theeuwes, telg uit een West-Brabants molenaarsgeslacht en nu zelf vrijwillig molenaar, verzekerde mij op grond van gesprekken met oud-molenaars uit zijn familie destijds, dat de rouwstand in enkele dorpen ten noorden en oosten van Breda (Den Hout/ Oosterhout, Teteringen)

De molen "Windlust" te Nistelrode in de rouw voor molenaar Piet Rakels.

stand B was.

* Toen oud-molenaar G. Hermus uit Made (maar geboortig uit Markelo) stierf in 1983 plaatsten zijn zoons de molen in de rouwstand (stand B). Zij deden dit op die manier op aanwijzing van hun vader en van oud-molenaar L. Rommens, die uit de streek afkomstig was.

* Oud-molenaar J. van Dongen uit het dorp Zeeland kwam in 1947 als knecht te werken op de molen van Coppens aldaar. In 1950 werd hij eigenaar van de molen. Van de laatste molenaars, twee gebroeders Coppens (wier familie de molen bemaalde vanaf 1876), leerde hij hoe de molen in de rouwstand moest worden gezet. Dat was stand B. Van Dongen: "In Langenboom en Escharen deden ze het ook zo".

* Moleneigenaar en oud mengvoederfabrikant, tevens molenaarszoon J. van Haren uit Gassel, herinnert zich dat de molen bij het overlijden van zijn grootmoeder vlak na de oorlog in de rouwstand werd gezet. De rouwstand was daar stand B. Dat in de rouw zetten gebeurde door zijn vader, die uit Overasselt afkomstig was en het molenaars vak (vóór 1929, het jaar waarin hij op de molen in Gassel kwam) geleerd had bij Spanjers in Schayk. Recentelijk is J. van Haren echter zelf stand A gaan gebruiken, "omdat dat de officiële stand is die in het boekje van Stokhuyzen staat".

De aanwijzingen dat in Noord-Brabant op bepaalde plaatsen de algemene rouwstand, stand A, voorkwam, zijn echter ook onmiskenbaar:

1. Mijn eigen opleiding tot vrijwillig molenaar volgde ik vanaf 1976 in Ravenstein bij molenaar Arnold Voet. Deze molen staat daar naast het kerkhof. De molenaar had de gewoonte de molen bij een passerende rouwstoet stil te zetten in stand A.

2. In Vorstenbosch werd de molen bij het overlijden van oud-molenaar P. Rakels in 1995 door zijn stiefzoon J. Smolenaers, die zelf ook zoon van een molenaar is, in de rouwstand gezet. De rouwstand was daar stand A.

3. Machiel Treffers, vrijwillig molenaar te Sprang, vertelde mij dat oud-molenaar Volkers hem had verzekerd dat de rouwstand in Sprang stand A was. Volkers zelf is niet uit de streek afkomstig, maar de bewering werd bevestigd door een oude knecht.

4. Kees Fitters, vrijwillig molenaar woonachtig in Nieuwkuijk, deed navraag bij oud-molenaar A. Rombouts uit zijn woonplaats. Rombouts, wiens vader en grootvader ook al molenaar was in Nieuwkuijk, verzekerde dat de rouwstand aldaar stand A was.

5. F. Moerland, molenaar te Halsteren, gebruikt stand A. Hij herinnert zich, dat in ieder geval bij de dood van een van zijn grootouders in 1947 ook al zo was. Zijn familie, die in 1909 op de molen in Halsteren kwam, was afkomstig uit Zeeland. Maar: "Bij Potters in Wouw is het net zo".

6. Bicker Caarten noemt in zijn boek "De molen in ons volksleven" behalve de plaatsen Zeelst en Maarheeze met stand B, ook Zundert, Heeswijk en Sint Michielsgestel als voorbeelden van plaatsen waar de molen in de rouwstand werd gestopt bij het passeren van een rouwstoet. Ik neem aan dat als hem in deze laatste drie plaatsen was meege-deeld dat hier de afwijkende stand werd gebruikt, dat Bicker Caarten dat dan zou hebben vermeld. Ik concludeer dus dat in Zundert, Heeswijk en Sint Michielsgestel stand A de rouwstand was.

Verder zijn mij twee gegevens bekend die in strijd lijken te zijn met het hierboven vermelde:

1. A. P. de Bont vermeldt in "Dialect van Kempenland" uit 1958 met betrekking tot molens in de bij elkaar gelegen dorpen Oerle, Wintelre en Zeelst dat de rouwstand daar stand A zou zijn geweest. Deze conclusie is regelrecht in tegenspraak met de vermelding door Bicker Caarten dat juist Zeelst stand B zou hebben gekend. Ik weet niet goed wat ik met De Bont, die over molens goed geïnformeerd lijkt en verder uiterst

nauwgezet is, aan moet en houdt het noodgedwongen op een vergissing.

2. Oud-molenaar M. van Aarssen vertelde dat op de molen aan de Oude Molenstraat in het dorp Zeeland, die daar vanaf 1928 door zijn vader en later door hemzelf en zijn broers bemalen werd, stand A de rouwstand was. Dit leidde tot de merkwaardige situatie dat er tot in recente tijd op twee molens die dicht bij elkaar in hetzelfde dorp stonden op tegengestelde wijze gerouwd werd (zie boven bij Van Dongen). Een verklaring voor deze tegenstelling is mogelijk te vinden in het feit dat de familie van Aarssen, die afkomstig was uit Velp bij Grave, voordien een molen had in Roosteren (Midden-Limburg).

Dan tenslotte nog de opmerkingen van een tweetal oud-molenaars in het oosten van de provincie, die in het kader van deze discussie wel van belang zijn maar geen aanleiding zijn tot een keuze tussen een van beide standen:

1. Geert van Stekelenburg, vrijwillig molenaar en zoon van oud-molenaar F. van Stekelenburg te Asten (geboren in 1909), meldde uit een recent gesprek met zijn vader dat specifieke wiekstanden daar en in Someren voor de oorlog geheel onbekend zouden zijn geweest. Pas na de oorlog zou de praktijk van het in de rouwstand plaatsen daar vanuit het noorden zijn overgenomen. Zegsman F. van Stekelenburg baseert zich bij zijn conclusie ook op uitspraken van zijn eigen vader, die molenaar was in Asten vanaf 1894.

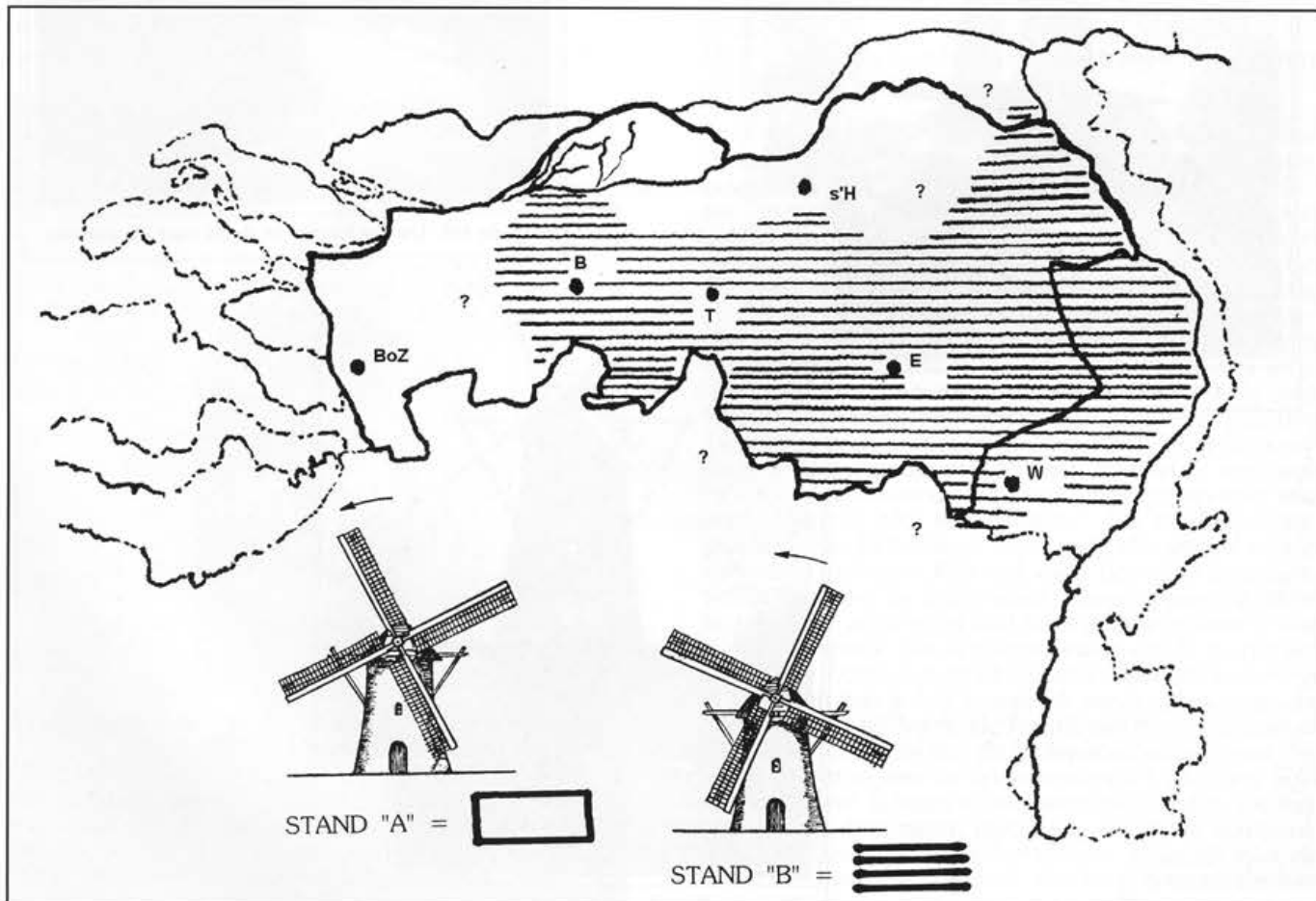
2. P. Adriaans, inmiddels overleden en destijds oud-molenaar te Bakel, vertelde mij omstreeks 1991 dat hij niet meer precies wist hoe de rouwstand daar geweest was, omdat men het in de rouw zetten allang niet meer gedaan had ("Voor het laatst toen mijn vader stierf, in 1924").

Met het windmolenaarsambacht waren hier dus ook de wiekstanden teloor gegaan. Wat uit deze late twee mede-

delingen in ieder geval blijkt is dat het plaatsen van molens in de rouwstand een traditie is die soms recentelijk opnieuw werd uitgevonden, met alle gevaren voor de authenticiteit van dien.

Conclusie: De afwijkende rouwstand in Noord-Brabant (stand B) moet over een veel groter gebied zijn voorgekomen dan Bicker Caarten suggereerde. Als de wiekstanden zijn gebaseerd op oude tradities (en mogelijk ook, zoals door molenaars wel werd gezegd, op wat ter plaatse het heersende geloof was), dan is het aannemelijk, dat er aan de landsgrens met België geen sprake is geweest van een scherpe overgang, maar dat stand B ook daar is voorgekomen. Ik heb daar echter geen concrete informatie over. Ook heb ik relatief weinig informatie over het westen van de provincie en over het gebied ten noordoosten van Eindhoven. Met name daar moet de onzekerheid dus groot blijven. Ik ben er verder van uitgegaan dat bepaalde wiekstanden in aaneengesloten gebieden voorkwamen, en dat er behalve in de grensgebieden geen plaatsen of afzonderlijke molens zijn geweest met een stand die anders was dan die in hun omgeving. Dat ik het gebied als aaneengesloten beschouw wil verder niet zeggen dat er binnen dat gebied geen plaatsen of molens kunnen zijn geweest waar de rouwstand, of enige andere specifieke stand van het gevluucht, oorspronkelijk onbekend was (zie de opmerkingen van, Van Stekelenburg en van de oud-molenaars rond Tilburg hierboven).

Al het bovenstaande heb ik getracht samen te vatten in een kaartje, waarbij de vraagtekens de onzekerheid over de grenzen aangeven. Het gearceerde gebied geeft aan waar stand B vermoedelijk de rouwstand was. Met nadruk dient nog eens gezegd dat het een veronderstelling is, die gebaseerd is op onvolledig feitenmateriaal. De zaak staat dus voor discussie open.

De vermoedelijke verspreiding van de wiekstanden A en B als rouwstand in Noord-Brabant.

Het gaat hier ook slechts over de rouwstand zelf en niet over bijkomende vragen die even interessant zouden kunnen zijn, zoals hoe lang men rouwde, voor wie precies, en of men al dan niet mee of nakruide in de richting van het sterfhuis of de passerende stoet.

Over hoe oud het gebruik zou kunnen zijn valt wellicht ook nog wat te filosoferen. Om een brede discussie en het risico van al te veel speculatie te vermijden heb ik die aspecten hier maar terzijde gelaten. Ik zou iedereen die betrouwbare informatie kan toevoegen of correcties kan

aanbrengen van harte willen uitnodigen dat te doen. Alleen op die manier kunnen we tot meer kennis komen. Ik realiseer me wel dat we aan de late kant zijn en dat het aantal zegslieden waarbij nog informatie uit de eerste hand kan worden opgetekend inmiddels tot een minimum is gereduceerd. Maar misschien zijn er nog lezers die over vroeger verzamelde gegevens beschikken.

Jan Scheirs
Loostraat 2, 5081 YB Hilvarenbeek
(013-503278)

De molen in gewone ruststand

Op de bil. De molenaar is druk met de stenen

Nu vertellen de wieken: de molenaar heeft feest

Draaien op Wissinks Møl

Wissinks Møl is de stenderdmolen van Usselo bij Enschede, een stenderdkast zeggen ze ter plaatse. Deze indrukwekkende molen heeft in zijn leven vanaf 1802 al heel wat meegemaakt. Ruim honderd jaar lang maalde hij het graan, meest rogge, van de Usseler's. Ook boeren uit de wijdere omgeving, tot in Duitsland toe, kwamen met hun koren naar de molen om het te laten malen. De molen bleef in het bezit van de familie Wissink, die tegelijkertijd boeren en molenaars waren. Door de stichting van een coöperatie in Lonneker, waar boeren het graan machinaal konden laten malen kreeg de molen een geduchte concurrent. In 1921 wilde G.H. Wissink de molen, waarvan de inkomsten steeds verder waren teruggelopen, afbreken om met het hout daarvan een schuur te bouwen.

Redding kwam - in een tijd dat het begrip monumentenzorg nog niet bestond en De Hollandsche Molen nog niet was opgericht - van de zijde van textielmagnaat J.B. van Heek, die de molen opkocht, nadat de directe sloopplannen al door J.J. van Deinse, een vriend van Van Heek, waren verijdeld. Van Heek liet de molen afbreken, waarna ze weer opgebouwd werd op het Buurserzand, vlakbij zijn villa Zonnebeek. Ter gelegenheid van de wederopbouw werden de vier teerlingen door Van Deinse van een passend gedicht voorzien, met verzen op respectievelijk de zuid-, oost- noord- en westteerling:

Ik zin 'ne oale stenderkast/ Oet achtteenhonderdtwee
Do mi-j Jan Heenik Wissink ginn'/ In Ossel bouwen dee

Ik heb as Wissinks Møl bekënd/ Op 't oale erve door
't Zaod van 'n Osseler esch emaald/ Hoast honderd-
twintig joar

Voor de afbraak nog even op de foto.

De ni-jje tied met zienen stroom/ Dee hef't mi-j an
edoan
As gedacht'nis vuur 't noageslacht/ Kwam'k op diss'
stèe te stoan

In Negenteenhonderd twintig een/ Hef Jan Bernard van
Heek
Mi-j korf en mi-j weer op ebouwd/ Hier achter Zonne-
beek

In 1929 schonk Edwina van Heek, de weduwe van de in 1923 overleden J.B. Van Heek, de molen aan de Stichting tot Behoud van Natuurmonumenten. De molen stond op het Buurserzand nogal afgelegen, waardoor geleidelijk verval intrad. In de vijftiger jaren kwam het zo ver dat Natuurmonumenten de molen maar liever kwijt dan rijk was. Toen kwamen de geestelijke erfgenamen van Van Heek in het geweer: De Stichting Edwina van Heek bood aan op haar kosten de molen te laten restaureren en dit is in 1957 ook gebeurd, waarna de molen weer aan Natuurmonumenten werd overgedragen. Vijftien jaar daarna ging de molen tijdens een storm aan de hol, waarbij een beginnende brand kon worden geblust. Maar de schade was zo groot dat slopen onvermijdelijk was. Omdat de molen net daarvoor, in 1970, als rijksmonument was aangewezen, was herstel deels op rijkskosten mogelijk, dus besloot men de restanten [voorlopig] op te slaan. Maar het duurde wel tot 1979 voordat men begon met de herbouw van de molen, die in mei 1981 werd opgeleverd. Molenaar Herman Soer wijst op een plaat aan de zuidkant van het schuurtje, waarop staat:

Noa zestig joar in eer hersteld/ Stoa 'k wier op 'n oalen
möllensbelt
Heb daank da-j mi-j hebt willen spoaren/ Dat Twente
mi-j eert nog völle joaren

Door de inspanningen van een Twents comité dat Wissinks Møl weer op de oude stek in Usselo wilde terugplaatsen is de molen weer op de oorspronkelijke plaats, net ten zuidwesten van Usselo, neergezet. Dat ging niet zonder slag of stoot, want de mensen uit Buurse wilden de molen graag op het Buurserzand laten staan en het verplaatsen van een rijksmonument was feitelijk in strijd met de wet. Wanneer je vanuit Enschede de Haaksbergerstraat volgt, kun je de molen niet missen wanneer je steeds rechtdoor blijft rijden. Vanaf de Usseler es zie je hem fraai staan. De molen ligt links van de weg naar Haaksbergen, net voorbij Usselo, in een prachtig Twents landschap met veel houtwallen. Voor de windvang is dit natuurlijk niet zo best, hoewel er met deze molen toch uitstekend te draaien valt. Herman weet veel over Wissinks Møl te vertellen: 'De teerlingen zijn prachtig, van Bentheimer zandsteen, die altijd al veel in Twente is gebruikt. Kijk ook eens bovenop de zonneblokken, onder de kruisplaten. Daar liggen vrij platte blokjes hout, als je goed kijkt zie je dat die uit heel vlakke wiggen bestaan. Als er steeds water op de teerlingen blijft staan rotten de zonneblokken in. Dan sla je die wiggen weg en kun je het zonneblok vervangen zonder dat de kruisplaat eraf hoeft. De functie van de zonneblokken is, dat ze het rotten van de kruisplaten voorkomen. Nu kan de lucht er aan de onderkant ook bij komen. Kijk ook eens naar de binnen- en buitensteekbanden. De binnensteekbanden zitten met een tand in de standaard, maar de buitensteekbanden dragen eigenlijk niet de standaard, maar de zetel zelf. Die zetel smeren we met reuzel, het gat in de steenbalk waarin de stormpen draait niet. We hebben daar namelijk een metalen voering in zitten, dus smeren we dat met consistentvet.'

Samen met de standerdmolen van Wanroy vormt Wissinks Møl een uitzondering, omdat er drie zolders te vinden zijn; meestal heeft een standerdmolen slechts twee zolders. Vroeger kwamen standerdmolens met drie zolders veel meer voor. De trap komt uit op de maalzolder, waaronder zich nog de hel bevindt, een ruimte die kan worden gebruikt voor opslag van maalgoed. Als de molen wordt weggezet wordt van hieruit het vangtouw en de aansluiting voor elektriciteit ingehaald. Boven heb je de steenzolder. Daar zet je de stenen in en uit het werk.

Wissinks Møl heeft nog meer bijzonders te bieden, zoals een koningsspil, wat je op een standerdmolen zelden ziet. Die koningsspil ligt aan de halszijde van het bovenwiel. Er is een spoorwiel op vastgezet, dat de twee koppels kleine kunststenen (wolfjes) op de achtermolen aan-

drijft. Het spoorwiel moet wel klein zijn, omdat er slechts weinig ruimte is tussen het bovenwiel en het stormbint. De steenspil van een zeventiender koppel duitse blauwe stenen op de voormolen wordt direct door het bovenwiel aangedreven. Zo kom je aan het voor een standerdmolen ongebruikelijk aantal van drie koppels stenen. Herman zegt: 'In Zeeuws Vlaanderen en vooral in België heb je standerdmolens met twee bovenwielen op de bovenas. Maar dan zijn dat vaak enkele wielen, zodat je toch maar twee koppels stenen hebt.

Maar dat is nog niet alles. Als we kijken naar de bediening van de vang, zien we iets bijzonders. Het vangtouw dat vanaf de grond, onder de kast, bediend wordt, is via een binnenwipstok en binnenvangketting verbonden met de vangbalk. Maar nu komt het: de klink (die is van

hout, met een metalen plaat met uitsparingen erin) zit niet vast aan de rechter daklijst, maar in de vangbalk: de klink zelf gaat derhalve met de vangbalk op en neer en valt bij het lichten met een van de twee uitsparingen over een pen in de kroonstijl. De beweging van de klink wordt door een metalen beugel beperkt. Natuurlijk kan hier de pen niet precies op het topje van de klink komen te liggen; maar andersom wel, wat precies hetzelfde effect kan hebben – het opeens losschieten van de vangbalk – dus ook hier geldt: natokkelen! We zien dat deze vangbalk – een van de echt oude onderdelen van de molen – vroeger wel op normale wijze werd bediend door een aan de daklijst hangende klink: de pen zit er nog in. Aan de achterkant is ooit een deel van de vangbalk afgezaagd. Behalve de klink is hier ook de haak van hout, met aan boven- en onderzijde metalen bevestigingen. De 'boog van de vang' wordt niet gedragen door een rust en rijklamp, maar door een spanketting en een keerklos; als de vang gelicht is staat de spanketting strak. Bijzonder is ook dat er geen lendestut is; het sabelstuk rust aan zijn buitenkant tegen de houten dakdekking, die steun van opzij geeft.

Herman: 'En daarmee zijn we nog niet aan het eind van de bijzonderheden. Zo heeft Wissinks Møl een houten bovenas met metalen insteekkop en pen. Verder is het gevluht bijzonder: de roeden zijn borstroeden. Hier hebben we een metalen borst, die door de askop is gestoken, door stroppen onwrikbaar verbonden met houten oplangers. Die lange houten roededelen zijn veel soepeler dan wat je van metalen roeden gewend bent, en ze veren sterker en buigen meer door bij het vangen en het opzeilen. Dus moet je heel rustig vangen. En we leggen bij het wegzetten de kettinngen ook niet te strak, zodat de houten roede wat ruimte heeft om heen en weer te veren.'

Wissinks møl in de haar zo vertrouwde omgeving terug geplaatst.

De schroef van Archimedes en de vijzel

Over bovenvermelde werktuigen bestaat nogal wat verwarring. Die is waarschijnlijk ontstaan door mensen die in het verleden over molens geschreven hebben, maar helaas niet geheel of in het geheel niet op de hoogte waren. Men scheidt beide werktuigen over één kam terwijl ze absoluut niet gelijk zijn. Ze zijn hoogstens aan elkaar verwant.

Deze geheel verschillende werktuigen hebben hetzelfde doel: water hoger opvoeren en weg te werken. Maar de tijd waarin ze werden uitgevonden verschilt behoorlijk. Archimedes, een Griek, ontwikkelde het idee voor zijn schroef ongeveer 250 jaar voor onze jaartelling, terwijl de vijzel zoals wij die kennen werd uitgevonden in 1634 door Hulsebosch, een Hollander.

Al lijken ze op het eerste gezicht veel op elkaar omdat ze beide een schroefvorm als grondvorm hebben, toch zijn ze in principe verschillend.

De schroef van Archimedes wordt in haar zuiverste vorm - de tonmolen - toegepast in een klein Nederlands molentype, n.l. de tjasker. Deze heeft direct gekoppeld aan het wiekenkruis een langwerpige houten koker met daarin vast bevestigd een dubbele schroef. Al het water dat tijdens het draaien van die houten koker wordt opgenomen, kan er niet meer uit en wordt uiteindelijk naar het buitenwater afgevoerd.

Hulsebosch kende deze gunstige eigenschap waarschijnlijk. Hij, of zijn tijdgenoten hebben wellicht geprobeerd de tonmolen geschikt te maken voor de grote Noord-Hollandse poldermolen. Omdat een grote tonmolen ook al het water dat er in zit moet dragen is dat mislukt. Helaas zijn geen gegevens bekend over deze pogingen, men loopt uiteindelijk niet te koop met een mislukking. De reden van het mislukken was de reeds genoemde

eigenschap van de tonmolen, dat het eenmaal opgenomen water er niet meer uit kan zolang de ton blijft draaien. Dit heeft tot gevolg dat een tonmolen van een dergelijke grootte gemaakt als de huidige vijzels, zo'n 8 á 10 ton water moest dragen. Onder die belasting boog de houten ton, gemaakt met de mogelijkheden daartoe in de 17e eeuw, sterk door en de lageringen werden eveneens ook veel te zwaar belast.

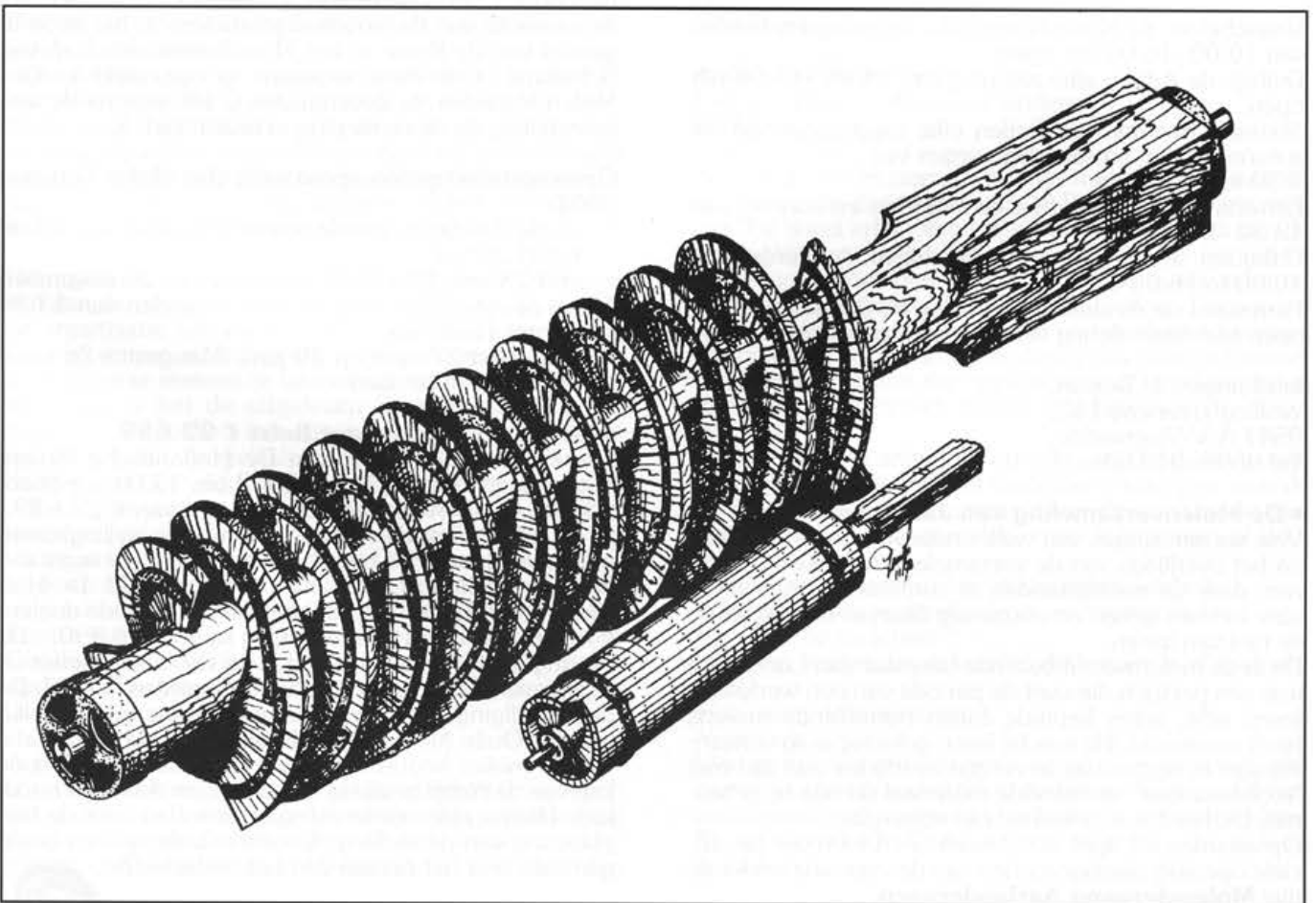
Hulsebosch is uiteindelijk op het revolutionaire idee gekomen, om de houten ton te vervangen door een stilstaande koker - een halfronde goot of een vijzelbak - met daarin een los draaiende houten as met daarop de twee of drie schroefgangen. Het grote voordeel hiervan is dat nu de vijzelbak het gewicht moet dragen en daar ook toe in staat is.

De vijzelkom van hout, metselwerk of het tegenwoordige beton of metaal, opende de mogelijkheid, om hem goed ondersteund op te stellen (hij staat immers stil) waarmee het probleem van het te grote gewicht van de massa water is opgelost.

Na een aantal geslaagde proefnemingen werden honderden molens in de loop der eeuwen van schepradmolens omgebouwd tot vijzelmolens.

Een bijkomend voordeel is ook nog, dat een vijzel gemiddeld het water twee maal zo ver omhoog kan brengen als een schepradmolen. In plaats van twee molens heeft men er dan nog maar één nodig en dat bespaarde een hoop geld en op de koop toe nog een molenaar uit. Het in een hoog tempo vervijzelen was dus mede ingegeven door de financiële besparing op de polderlasten voor de ingelanden.

G.J. Pouw

Kleine berichten en mededelingen

• Open dagen Oost-Groninger Molens 2002

Na de vakantieperiode zijn toch nog een aantal molens open voor het publiek maar uiteraard ook voor de meer dan normaal in molens geïnteresseerde personen waar de vrijwillige molenaars zeker toe behoren. De molens die de deuren open hebben en de zeilen er voor zijn:

- 3 aug Molens Weddermarke en Wedderveer
- 10 aug Noordstar in Noordbroek en de Korenbloem in Vriescheloo
- 17 aug Jonge Jan in Uithuizen
- 24 aug Vestingmolen in Bourtange
- 31 aug de drie Molens in Winschoten

- 7 sept Molens in Weddermarke en Wedderveer
- 4 sept Nationale monumentendag
- 21 sept Vestingmolen Bourtange
- 28 sept Onrust in Oude Pekela

- 5 oct Molens in Weddermarke en Wedderveer
- 2 oct Noordstar in Noordbroek en Korenbloem in Vriescheloo
- 19 oct Molens in Winschoten en Jonge Jan in Uithuizen
- 27 oct de Westerse in Nieuw Scheemda

De vereniging "Molenwerkgroep Oost-Groningen" stelt u in de gelegenheid om de molens inde regio te bezoeken, door ze op verschillende zaterdagen of zondagen open te stellen. De hierboven genoemde molens zijn geopend van 13.00 -16.00 uur, de molenaar is dan aanwezig en als het weer het toelaat zullen de molens ook daadwerkelijk draaien.

Vriescheloo: de Korenbloem elke zaterdag en zondag van 10.00 -16.00 uur open.

Delfzijl: de Adam: elke zaterdag van 14.00 -17.00 uur open.

Nieuw-Scheemda: de Dellen elke maandagavond tot zonsopgang en zaterdagmorgen van 9.30 tot 12.00 uur

Eemshaven: de Goliath elke zaterdag en zondag van 13.30 -17.00 uur.

Uithuizen: Jonge Jan iedere dinsdag en donderdag van 10.00 tot 16.00 uur.

Farmsum: de Aeolus elke dinsdag en donderdag n.m. open met uitzondering van de schoolvakanties.

Inlichtingen: H.Bossen,
Wollinghuizerweg 152,
9541 A V Vlagtwedde.
Tel 0599- 313128.

• De Molenverzameling van Jan Lunenburg

Vele verzamelingen van welk onderwerp dan ook, gaan na het overlijden van de verzamelaar zelf dikwijls verloren, daar de nabestaanden er nimmer belangstelling voor hebben gehad en als gevolg daarvan ook de waarde niet van inzien.

De in de molenwereld bekende tekenaar Jan Lunenburg was een persoon die over de periode van een werkzaam leven vele, soms kapitale zaken betreffende molens heeft verzameld. Hij was bij leven gelukkig al zo verstandig vast te leggen wat er na zijn overlijden met zijn met "molenwarmte" verzamelde materiaal diende te gebeuren. Dit heeft o.a. geleid tot het volgende:

Op zaterdag 27 april 2002 heeft om 14.00 uur de officiële opening plaatsgevonden van de expositie onder de titel **Molenviergang Aarlanderveen**.

De nieuw opgerichte "Stichting Molenverzameling Jan C. Lunenburg" is in het jaar 2000 in het bezit gekomen van de molencollectie van wijlen Jan C. Lunenburg, in leven molenverzamelaar te Aalsmeer. Op zijn uitdrukkelijk verzoek is zijn verzameling, bestaande uit met name meer dan 12.000 foto's en molenboeken ondergebracht in een Stichting.

Deze stichting stelt zich ten doel de collectie: in stand te houden, zo mogelijk uit te breiden en daaruit te exposeren. Het bestuur streeft ernaar jaarlijks twee exposities te houden in haar onderkomen te Zevenhuizen (Z-H). Verder werkt zij in incidentele gevallen mee aan exposities elders.

In het kader van de te houden thematentoonstellingen is een expositie opgezet over de molens en de bemaling van de Drooggemaakte Polder aan de Westzijde te Aarlanderveen in de gemeente Alphen a/d Rijn. Het unieke van deze vier molens is dat zij tezamen de laatst overgebleven Molenviergang in Nederland is. Door middel van een getrapte bemaling wordt het overtollige water uit de circa 450 ha grote polder uitgeslagen in de Oude Rijn. Over deze molens is veel te verhalen. Zo werden alle molens ooit door brand beschadigd of verwoest. Herstel of herbouw volgde. Zo is de Ondermolen van Aarlanderveen afkomstig van de Binnenwegse Polder onder Bleiswijk.

De openingshandeling van de expositie **MOLENVIERGANG AARLANDERVEEN** werd verricht door de heer J. den Hengst, bestuurslid van de Stichting Molenviergang Aarlanderveen, die de vier molens van deze polder in haar bezit heeft. De tentoonstelling is opgesteld in Historisch Centrum Ons Molen Verleden, Tweemanspolder 15 te Zevenhuizen en zal tot medio 2002 te bezichtigen zijn. Tevens is er gelegenheid tot bezoek aan de expositie van de (voormalige) molens in het stroomgebied van de Rotte in het Hoogheemraadschap van Schieland. Ook deze expositie is opgesteld in Ons Molen Verleden, te Zevenhuizen (Z-H), waarna de tentoonstelling op de verdieping te bezichtigen is.

Openingstijden molenexposities in Ons Molen Verleden 2002:

- * op de dinsdagen van de oneven maanden van 19.00 tot 21.30 uur
(dus 28 mei, 30 juli, 24 september en 26 november)
- * op de zaterdagen van de even maanden van 13.30 uur tot 16.00 uur
(dus naast 27 april op 29 juni, 31 augustus 26 oktober en 14 december)

• Een cheque van maar liefst € 22.689

Leo Endedijk, directeur van De Hollandsche Molen, bood op woensdag 17 april 2002 om 13.00 uur Stichting De Oude Molen een cheque aan van € 22.689,- (f 50.000,-) voor de restauratie van deze stellingkoren-molen te Fijnaart. De bijdrage komt uit de opbrengst van de SponsorBingo Loterij over het jaar 2000. De Hollandsche Molen is begunstigde van deze goede-doelen-loterij en ontving in dit kader vorig jaar € 226.890,-. De vereniging koos de restauratie van De Oude Molen uit als een van de projecten die hiervan worden betaald. De overhandiging van de cheque vond plaats bij de molen aan De Oude Molensdijk. Inmiddels is de restauratie van de molen begonnen. Op 3 november 2001 is de kap van de romp getakeld en vervangen door een noodkap. Hierna zijn voorbereidingen getroffen voor de herplaatsing van de stelling. Voorts is onlangs een begin gemaakt met het herstel van het metselwerk.

De Oude Molen werd als korenmolen gebouwd in 1845 en vervulde deze functie tot 1950. In 1967 werd de stenen stellingmolen onttakeld, waarna de molenromp nog tot 1990 voor het maalbedrijf in gebruik bleef. Sinds midden jaren negentig bestaan er plannen om het werktuig te restaureren. Vanaf 2000 spant de Stichting De Oude Molen zich in voor het herstel van de molen. Zeer bijzonder is dat een roede van de molen is uitgerust met een wieksysteem - het zogenaamde zelfzwichtsysteem - dat verder praktisch uitsluitend in Groningen voorkomt. De Hollandsche Molen is een van de goede doelen van de SponsorBingo Loterij.

De Sponsor Loterij vindt dat De Hollandsche Molen een belangrijke bijdrage levert aan het cultuurbehoud van Nederland. De Sponsor Loterij steunt goede doelen op het gebied van sport, cultuur en welzijn. Sinds de start van de Sponsor Loterij, drie jaar geleden, is al meer dan 100 miljoen euro aan goede doelen uitgekeerd.

• Vraag van de redactie

Wij hebben een aantal foto's ontvangen van de restauratie van de Friedessemolen te Neer.

Op deze foto's is te zien hoe de eens zo ondoordachte kanalisatie en het aanbrengen van een stuw in de directe omgeving wordt hersteld.

Helaas is er geen tekst bij aangetroffen. Wil de inzender van deze foto's zich melden en alsnog kopij inzenden, daar we wel de nodige aandacht aan deze goede gang van zaken willen besteden, waarbij de molen zijn maalwater weer terug krijgt.

• Brabants molenweekend 22 en/of 23 JUNI

Voor de derde maal wordt dit jaar het Brabants molenweekend in de provincie Noord-Brabant gehouden.

Vanuit de afdeling Noord-Brabant van het Gilde van Vrijwillige Molenaars is de molenstichting Noord-Brabant ontstaan. Deze stichting probeert het belang van de molens zoveel mogelijk te behartigen in de provincie Brabant en de bewoners te interesseren voor deze werkende monumenten.

Door middel van een werkgroepenstructuur worden er vele zaken in gang gezet. Zo zorgt de werkgroep databank voor het beheer met daarop alle Brabantse molens. De zojuist opgerichte werkgroep techniek gaat o.a. de biotoopproblematiek aanpakken in goede samenwerking met de Hollandsche Molen, monumentenhuis en de monumentenwacht.

De organisatie van het Brabants molenweekend is o.a. een van de taken van de werkgroep PR & educatie. Met de organisatie van dit weekend willen we iedereen de kans geven om zaterdags en/of zondags een of meerdere Brabantse molens te bezoeken. Voor de (vrijwillige) molenaar is het de uitgelezen kans in korte tijd de molens te bezoeken van zijn of haar interesse. Het is ook een goede mogelijkheid om enkele leden van het bestuur van het Gilde van Vrijwillige Molenaars nu eens zelf aan het werk te zien. Onze voorzitter Gerard Sturkenboom zal te vinden zijn aan de maalbak van de St. Victor in Heeze. Secretaris Mark Dwarswaard is aan het werk op de koren- en oliemolens Holten in Deurne en de man achter de Gildeverzendingen (Hub van Erve) zal zijn Franse stenen laten zingen op molen Onvermoeid in Oisterwijk. Redactielid Thijs van Hoof zal aan het malen zijn op de Vogelenzang in Lieshout of Holtensmolen in Deurne.

Activiteiten

Op vele molens zullen er extra activiteiten worden gehouden zoals een heuse kerkdienst op zondag bij molen Fleur in Zevenbergen. In het museum naast molen "de Doornboom" in Hilvarenbeek zal op zaterdag

en zondag een tentoonstelling worden gehouden van aquarellen, pentekeningen en olieverfschilderijen van de hand van vrijwillig molenaar Piet van Rijswijk. Deze voormalige schorsmolen zal als vanouds het hele weekend aan het malen zijn voor de bakkers en particulieren. Op de Spooronkse watermolen in Spooronk zijn zondags de leden van de Historische Tractoren- en Motorvereniging actief en de molen maalt tarwe.

De al eerder genoemde Holtensmolen in Deurne zal olie slaan en op zaterdag zijn alle molens van het Land van Heusden en Altena in bedrijf waaronder de authentieke Zandwijkse wipmolen in Uppel. Daarnaast zijn de voor Brabant karakteristieke standerdmolens in bedrijf en mogelijk ook aan het malen waaronder die in: Moergestel (drie koppel stenen), Sprang-Capelle (zaterdags), Bergeijk, Roosendaal (zondags), Boekel, Uden (zaterdags), Geffen (zaterdags) en de driezolder in Wanroy. Een leuke tip voor de vrijwillige molenaars in opleiding!

Opening

De officiële opening van het Brabants molenweekend is op vrijdagavond 21 juni om 19.00 uur op de zeskante Mariamolens in Haps. Deze molen bestaat dit jaar 200-jarig en dat was voor ons als werkgroep een goede reden om deze prachtige en authentieke molen als openingsmolen te kiezen. Tevens is een van de stuwende krachten achter de molenstichting Noord-Brabant, Don Werts, hier de vrijwillig molenaar. De opening wordt verricht door de burgemeester van Cuijk waartoe Haps behoort. Met een gezellig programma en een hapje en drankje hopen we op een grote opkomst van (vrijwillige) molenaars op deze avond.

Welke molen draait en wanneer

Don Werts tel. 06-15028510

e-mail: molenstichtingnb@molens.net

Tot ziens in Noord-Brabant!

Namens de werkgroep molenweekend,
Bart Hoofs

• Zo gaat de molen

Een reis langs molens voor kinderen
Ad Plomp

Deze leuke en leerzame reis langs molens voor kinderen is geschreven door molenaar Ad Plomp, van wie al eerder "Bij hoort erbij": een vertelling over het leven van de honingbij verscheen. "Zo gaat de molen" is het eerste echte kinderboek over molens. Met een goede tekst en uitmuntende sfeervolle molenillustraties. Duizenden gezinnen bezoeken één of meer van de duizend molens die ons land rijk is. Voor kinderen zijn molens fascinerende monumenten die 'groene stroom' produceren en waaraan veel technisch vernuft is te bewonderen.

Dit boekje geeft antwoord op vele door kinderen gestelde vragen. Het vertelt met duidelijke tekeningen over de verschillende soorten molens. Over de wind en de wieken. Over hoe je met molens meel kunt malen of hout kunt zagen.

Zo gaat de molen? En hoe draaien de wieken?

Waarom waren molens vroeger zo belangrijk?

Wat doet de molenaar?

Hoe kan je zien dat er feest in de molen is of juist verdriet?

Hoe 'vang' je een molen?

Maar ook.....

Vind je tips om zelf aan het werk te gaan. Bijvoorbeeld: met recepten voor krentjebrij en pannenkoeken. Of met werktekeningen waarmee je zelf een molen kunt maken. En tot slot een lijst van molens en musea die je kunt bezoeken.

Een keurig boekje met een voor kinderen begrijpelijke tekst en afbeeldingen.

Voor kinderen vanaf 8 jaar en verder voor iedereen die van molens houdt of er meer over wil weten.
Te bestellen bij de boekhandel SBN 90 75689 23 3
Prijz ca. € 10,-

• Je kunt niet alles bewaren

Soms is het tijd om ruimte te maken voor nieuwe dingen, daarvoor moeten oudere dingen dan plaats maken. Sinds 1982 bewaar ik trouw mijn gilde brieven. Door allerlei oorzaken ben ik niet echt meer bezig met molenzaken daardoor doe ik al jaren niets meer met mijn gilde brieven en informatie uitgaven.

Mijn vraag: weet u wellicht of er binnen het Gilde belangstelling bestaat voor oude jaargangen van de Gilde Brief. Ik heb evt. de complete jaargangen van 1982 t/m 2000, met de bijbehorende informatie uitgaven. Daarnaast nog de jaargangen 1973 t/m 1990 van Molen Informatie van de Molenstichting Limburg.

Mocht u niet direct een antwoord hebben op mijn vraag, is het dan wellicht mogelijk in een volgende Gilde Brief aandacht aan mijn vraag (aanbod jaargangen) te besteden?

(Dat doen we gaarne: de redactie)

Met vriendelijke groet,
Leo Reints
Leo.reints@12move.nl

• Molendag in Overijssel

Op zaterdag 7 september zal voor de tiende keer de Overijsselse Molendag gehouden worden. Bij veel molens zal weer van alles te doen zijn. Zelf heeft de Werkgroep Overijsselse Molendag een auto- en fietsroute van 35 KM uitgezet in de zuidoosthoek van Overijssel. Deze route loopt langs de volgende molens:

- Wissinks Møl in Usselo
- Oostendorper watermolen in Haaksbergen
- De Haarmühle bij Alstätte (Duitsland)
- Korenmolen De Korenbloem in Haaksbergen

Tot ziens op de Overijsselse Molendag!
A. M. Gunst

• Drentse Molendag

Op zaterdag 24 augustus organiseren de gezamenlijke Drentse molenaars de 18e Drentse molendag. Het is de bedoeling dat op deze dag een groot deel van de inmiddels 37 molens in Drenthe draaien en geopend zijn voor het publiek. Een recente aanwinst hierbij is molen De Vliet in Meppel. Het afgelopen jaar hebben 29 molens aan deze dag deelgenomen, wat totnogtoe het record is; helaas was er vorig jaar weinig wind zodat het draaien beperkt bleef. Ter gelegenheid van de Drentse Molendag worden bij verschillende molens bijzondere activiteiten ontplooid. U moet hierbij denken aan fietstochten, (rommel)markten, demonstratie brood bakken, exposities, enz. meer gegevens over deelnemende molens kunt u aanvragen bij het secretariaat van de Drentse Molenstichting, tel. 0592-340480.

Namens de organisatie, M. W. Noordhoek

• Viering 250 jaar Pelmolen ter Horst

Op vrijdag 10 mei om 4 uur 's middags lichte burge-meester Lonink van Rijssen de vang van de Pelmolen. Vele genodigden, een aantal toevallige passanten en diverse bezoekende molenaars maakten er die dag een feestelijke gebeurtenis van. Dat was het begin van 25 uur non-stop werk aan de molen ter gelegenheid van het 250-jarig bestaan van deze unieke molen. Uniek, omdat de constructie van de molen een achtkant is, gebouwd op een ander achtkant: het onderste achtkant met in het lood staande stijlen, het bovenachtkant, dat door een tussentafelement met het onderste verbonden is, met naar binnen hellende stijlen zoals bij molens gebruikelijk is.

Uniek, omdat deze molen zowel twee nog werkende pelstenen en een extra stel kantstenen (kollergang) heeft. De kleine (extra) kollergang wordt aangedreven via een horizontaal lopende as. Op deze as zit aan het aangedreven end een stavenrondsel (ijzeren staven) dat grijpt in een varkenswiel dat helemaal op het losse eind van de wentelas zit. Verder is de mogelijkheid om de koningsspil gedeeltelijk uit het werk te zetten heel bijzonder. Het bovenstuk van de koningsspil rust in een taatspot die boven op het onderstuk staat.

Middels een dubbel raamwerk -- de twee delen zijn gelijk van vorm, maar zitten op het onderste, respectievelijk bovenste deel van de koningsspil -- en houten blokken die met wiggen in die ramen kunnen worden vastgezet, worden de twee delen tot één geheel gekoppeld. Die koppeling is noodzakelijk: omdat de molen ook pelt, en dit alleen bij veel wind kan gebeuren, moet het olieslagwerk buiten werking kunnen worden gesteld; wanneer het pellen net op gang begint te komen zouden de heien van het oliewerk al staan te spaken, laat staan wanneer er volop gepeld wordt. Dus drijft het bovendee van de koningsspil via het ravenwiel de schijfopen van de pelsteenspillen aan, en het onderste deel via de onderbonkelaar het wentelwiel: een prachtige oplossing.

Ook de kap, met een stutvang, een neutenkruiwerk met enorme neuten en zes spanten (meestal zie je er maar twee) is bijzonder. De molen is zeer fraai gedekt met geteerde eikenhouten schaliën. Nadat de molen in 1913 haar commerciële activiteiten moest staken trad verval in. De beelden daarvan zijn triest, maar vormen een enorm contrast met hoe het daar nu uitziet. Er is veel aandacht besteed aan veiligheid en klanten worden vriendelijk ontvangen. Die jongens hebben het prima voor elkaar en ook dat is een felicitatie waard!

• Gild Fryske Mounders: Gilde afdeling Friesland. Belangrijke data:

1 november Najaarsvergadering in Akkrum
29 november Filmavond in Akkrum.

Het bestuur.

Het afdelingsbestuur is nog steeds hard op zoek naar mensen die bestuurslid willen worden, om volgend jaar het stokje te kunnen overnemen. Interesse?
Bel dan naar 0566 – 601858

Friese molendag

Op 14 september organiseren we voor de 4de maal de Friese Molendag. Veel molens zijn overdag al open, een

aantal zal tot 22.00 uur te bezoeken zijn. Er verschijnt een speciale gratis Molendagkrant die dan bij de VVV's te verkrijgen zal zijn, met een overzicht van de deelnemende molens.

Voor meer informatie via de elektronische snelweg:
gvdweg@worldonline.nl

Geurt van de Weg

Lesbrief voor de watergedreven molens

Er is weer een lesbrief voor de schoolkinderen toegevoegd aan de twee die we reeds ter beschikking hebben. Het betreft nu de lesbrief voor de watergedreven molens, waarmede ook deze molens via deze lesbrief aan hun trekken komen. De opzet is precies eender als de voorgaande n.l., ze bestaat dus uit de lesbrief zelf, een werkblad en een docentenhandleiding. De prijs is vast gesteld op € 6,- compleet. De lesbrief is zoals gebruikelijk te bestellen bij Gildeverzendingen t.w.:

H.P.A. van Erven
Hoevense Kanaaldijk 9
5018 EA Tilburg
Tel. 013-5362100
verzendingen@vrijwilligemolenaars.nl

Wordt dit uw laatste Gildebrief?

De leden die hun contributie niet tijdig hebben betaald, ontvangen op 1 juni een herinnering. Indien ook na deze aanmaning de betaling niet heeft plaatsgevonden, wordt men op 1 juli van de verzendlijst verwijderd en zal men geen Gildebrief meer ontvangen. Maar het hoeft natuurlijk niet.....betaal op tijd!

Effectief besparen op stoffilters?

Een goeie tip voor een simpele besparing? De levensduur van de stoffen filters die u gebruikt, kunt u gemakkelijk met een factor twee of drie verlengen! Kwestie van ze perfect te laten reinigen door Wilhelmina, een bedrijf dat hierin is gespecialiseerd.

Uiteraard gaat Wilhelmina hierbij buitengewoon omzichtig te werk.

Zo wordt voor elke nieuwe klant eerst een proefwassing verricht. De resultaten hiervan worden in een helder rapport vastgelegd en uitvoerig doorgesproken.

Zodat er geen vuiltje aan de lucht is bij het reinigen van uw kostbare filters.

Wanneer u even belt of faxt zitten we snel bij elkaar aan tafel.

U kunt ook onderstaande bon in een ongefrankeerde envelop stoppen en sturen naar:

Wilhelmina Textieldiensten b.v., Antwoordnummer 23, 5700 WB Helmond.

wilhelmina
zorg voor uw zaak

Wilhelmina Textieldiensten b.v., Postbus 200, 5700 AE Helmond,

Telefoon: 0492 598181, Fax 0492 526105.

Steunpunten in Apeldoorn, Roosendaal, Hoogeveen en Woerden

- BON** Neem a.u.b. contact met mij op voor:
- nadere informatie over het reinigen van stoffilters;
  - het maken van een afspraak.

Naam bedrijf.....

Adres.....

Postcode/plaats.....

Naam contactpersoon.....

Telefonisch bereikbaar op nummer.....

UITGAVEN VAN HET GILDE VAN VRIJWILLIGE MOLENAARS

ten behoeve van de opleiding tot vrijwillig molenaar

HET ENTREEPAKKET

De basiscursus - voor zover gereed.
Alle lesstof wordt herschreven en zal in de komende jaren verschijnen. De leden in opleiding dienen dit pakket bij aanmelding aan te schaffen (niet inbegrepen in de contributie!)

Verzamelinformatie - benodigd lesmateriaal
De prijs bedraagt € 35

UITGAVEN TER VERBREIDING VAN DE KENNIS OVER MOLENS

Informatie XXII - Bovenassen
Prijs: € 6 (incl. porto)

Informatie XVI - Waarom draaien molens linksom?
Waarom helt de bovenas? De tonmolen.
Prijs: € 6 (incl. porto)

Mappen voor de basiscursus
Prijs: € 9 (incl. porto)

GRATIS UITGAVEN

- Statuten en Huishoudelijk Reglement
- Bladen voor het maalboekje voor leden in opleiding en geslaagde leden
- Exameneisen
- Modelcontract vrijwillig molenaar
- Folder Gildeverzekering

Voor inlichtingen over de Gilde-uitgaven en bestellingen kunt u contact opnemen met:

Gildeverzendingen

H.P.A. (Hub) van Erve
Hoevense Kanaaldijk 9
5018 EA Tilburg tel. 013-5362100
verzendingen@vrijwilligemolenaars.nl

HACCP-Rapport Hygiëncode

Te bestellen via Gildeverzendingen
Inclusief porto € 27
Exclusief porto € 22

AANBEVOLEN LITERATUUR VOOR DE OPLEIDING

Molens

Ir. F. Stokhuizen
Kopie op A4-formaat.
Prijs: € 12 (incl. porto)
Te bestellen bij de Gildeverzendingen

Opleiding Watermolenaar

Ing. J. den Besten
Te bestellen door overmaking van € 23
(incl. porto) op girorekening 139754
t.n.v. J. den Besten te Loenen aan de Vecht

Wiekssystemen voor polder- en industriemolens

Te bestellen door overmaking van € 11,50
(incl. porto) op ABN AMRO rekening
55.44.45.050 t.n.v. G.J. Pouw te Naarden

Over molens der Fam Honig.

Door: P. Boorsma
Prijs € 8,00 (incl. porto). Te bestellen bij Gilde verzendingen.

Lesbrief Poldermolen compl. Prijs € 6,00

Lesbrief Korenmolen compl. Prijs € 6,00

Lesbrief Watermolen compl. Prijs € 6,00

Deze lesbrieven omvatten, De lesbrief voor de leerlingen, een docenten handleiding en een werkblad.

© 2002 Het Gilde van Vrijwillige Molenaars

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronische gegevensverwerking of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van Het Gilde van Vrijwillige Molenaars, Hogeweg 91, 5751 KX te Deurne.

Allerhande informatie via onze web-site:
www.vrijwilligemolenaars.nl

Zingende Stenen

D.J. Abelskamp
Prijs: 21 € (incl. porto)
Dit boek is te bestellen door overmaking op Raborekening 13.53.85.210 van G.W.M. Barendse, penningmeester van de Cursuscommissie, te Poeldijk

Veiligheid op Wind- en Watermolens

"De Hollandsche Molen"
Prijs € 5 (incl. porto)
Te bestellen bij Gildeverzendingen.

Werking van de pelmolen

door: P. Havik
Prijs € 6,00 (incl. porto).
Te bestellen bij Gildeverzendingen

Strijkstickers

Gilde embleem voor op de kleding. Prijs € 1.55
Te bestellen bij Gildeverzendingen

Voor bestellingen van molen artikelen bij De Hollandsche Molen kan men gebruikmaken van het E-mail adres **dhm@molens.nl**

De volgende Gildebrief verschijnt omstreeks:

15 september 2002

Wie kopij op diskette aanlevert, gelieve dit te doen in WP07 of Word 98. Er kan ook kopij ingezonden worden via e-mail redactie@vrijwilligemolenaars.nl

